

VISUELLT

Meddelanden från Västerbottens Idrottshistoriska Sällskap

Norrbyskärs GIK 1922

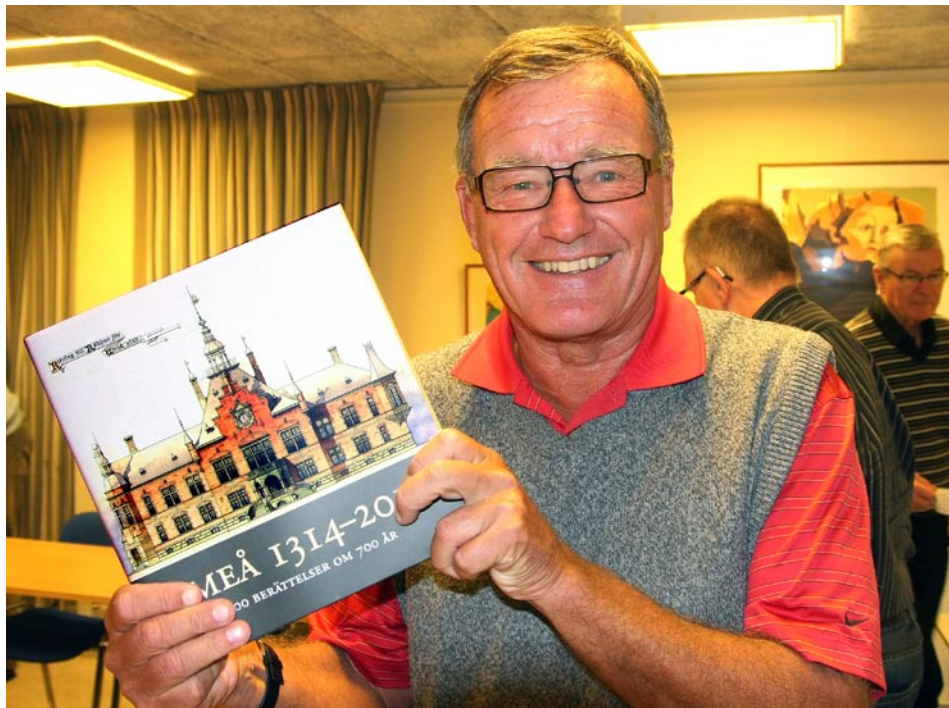

Norrbyskärens IF 1912

Flygbild från slutet av 1920-talet

Idrottsliv på Norrbyskärs 1899 - 1955

Efter idrottscaféträffen i december 2013 visar Rolf Sundström upp praktboken "Umeå 1314 - 2014. 100 berättelser om 700 år" på 463 sidor. Boken ges ut med anledning av att Umeå 2014 tillsammans med Riga är EU:s kulturhuvudstad. Foto: Hans-Olov Lundkvist.

Kjell-Göran Marklund och Jan-Erik Holmstedt vid Idrottscaféträffen om friidrottens utveckling i norra länsdelen i september 2012. Vid caféträffen berättade Kjell-Göran sakkunnigt om friidrottens utveckling från en blygsam början efter sekelskiftet 1900 fram till idag. Foto: Leif Stening

VISUELLT nr 40 *december 2013* 1/2013.

Utgiven av Västerbottens Idrottshistoriska Sällskap. ISSN 1100-2411.

Omslagets första sida: Foton från Norrbyskär. Omslagets andra sida: Foton från caféträffar i Umeå och Skellefteå. Omslagets tredje sida: Inbjudan och foton från caféträffen om Solskensolympiaden i Stockholm 1912. Omslagets fjärde sida: Foton från caféträffar i Skellefteå om bandy och handikappidrott.

INNEHÅLL

Sid

Redaktionellt	2
Idrottsliv på Norrbyskär 1899-1955 - idrottens uppgång och fall i ett patriarkaliskt mönstersamhälle <i>av Ivar Söderlind och Lennart Jonsson</i>	3
Idrottslivet på Norrbyskär - idrottscaféträff i Umeå i november 2013 <i>av Lars Lindgren</i>	29
Gudrun Titti Hedberg - gymnastiklärare och eldsjäl vid Umeå läroverk på 1950-talet <i>av Gunilla Moreaus</i>	31
Friidrottens utveckling i norra länsdelen med fokus på Skellefteå AIK Idrottscafé i Skellefteå i september 2012, <i>av Ivar Söderlind</i>	36
Friidrottens historia i Västerbotten med fokus på södra länsdelen Idrottscafé i Umeå i oktober 2012, <i>av Ivar Söderlind och Inger Nilsson</i>	41
Brottnings - en idrott med långa traditioner i Västerbotten - idrottscaféträff i Umeå i november 2012, <i>av Lars Lindgren och Ivar Söderlind</i>	43
Sporthandlaren Verner Zingmark och Lasse Kühler <i>av Lennart Forsberg</i>	48
Sventa Engqvist - Den legendariske ishockeymålvakten Idrottscafé i Umeå i januari 2013, <i>av Lars Lindgren och Gunnar Eriksson</i>	50
Aktuellt om idrottsskador med en historisk inledning Idrottscafé i Umeå i februari 2013, <i>av Lars Lindgren</i>	53
Vägledning till Solskensolympiaden 1912 med Åke Jönsson Idrottscafé i Umeå i april 2013, <i>av Lars Lindgren och Gunnar Eriksson</i>	55
Bandyn lever - i minnena, idrottscafé i Skellefteå i november 2013 <i>av Rickard Laisfeldt och Bo Fuhrman</i>	59
Rolf Sundström berättar idrottsminnen från radiotiden Idrottscafé i Umeå i december 2013, <i>av Lars Lindgren och Gunnar Eriksson</i>	63
Löparprofilen Bengt ”BP” Widmark (Persson) har avlidit <i>minnesord av Ivar Söderlind</i>	65
Aktuella meddelanden	66

Redaktionellt

För andra gången trycks Visuellt i IFK Umeås nya fräscha kanslilokaler på Hygesvägen i direkt anslutning till de mysiga klubblokalerna. Flytten gick i juni 2012. I de gamla kanslilokalerna intill Vildmannavallen hade vi hållit till med redigering och tryckning sedan mars 2004. Oumbärlige Anders Rönnlund har som alltid svarat för förnämlig redigering, layout och fotohantering.

Detta innehållsrika nummer domineras av en artikel om idrottsliv och annat på sågverksön Norrbyskär under 1900-talets första hälft med Ivar Söderlind och Lennart Jonsson som författare. Det är en väsentligt utvidgad version av en artikel som första gången publicerades i Visuellt 1997 och som då väckte stort intresse. Lars Lindgren har sammanfattat idrottscaféträffen om Norrbyskär som vi hade i november 2013. Träffen hade lockat ett 40-tal intresserade och frågvisa åhörare till IFK Umeås klubblokaler.

Vi redovisar rapporter från ytterligare åtta idrottscaféträffar, de flesta med 35-40 deltagare. Dessa caféträffar har rapporterats: Skellefteå i september 2012 (friidrott), Umeå i oktober 2012 (friidrott), Umeå i november 2012 (brottning), Umeå i januari 2013 (med ishockeymålvakten Sventa Enqvist), Umeå i februari 2013 (idrottsskador), Umeå i april 2013 (Solskensolympiaden 1912 med Åke Jönson), Skellefteå i november 2013 (bandy) och Umeå i december 2013 (med radioreportern Rolf Sundström). Rapport från caféträffen om handikappidrott i Skellefteå april 2013 kommer i nästa Visuellt.

Vår nye medarbetare Gunilla Moreaus, Umeå ger intressanta minnesbilder från 1950-talet genom att berätta om sin gymnastiklärare vid Umeå läroverk Gudrun Titti Hedberg och många av hennes elever. Lennart Forsberg, tidigare styrelseledamot i VIS, bidrar med en text från sin hemsida där han kommer med *"en och annan tanke kring händelser i när och fjärran"*. Denna gång handlar det om dansaren Lasse Kühlers anknytning till Umeå. Ivar Söderlind berättar om löparlegenden Bengt "BP" Persson som avled under 2013.

På grund av utrymmesbrist har vi lyft ut 5-6 artiklar som vi tänkt ta med, men som i stället finns med i höstnumret av Visuellt.

Vi uppmanar många fler av alla våra idrottshistoriskt intresserade att bidra med text och fotografier till Visuellt. Vi är även intresserade av att få tips om intressant idrottshistoriskt material liksom om teman och platser för våra idrottscaféträffar. Det vore också bra om fler av alla dem som under caféträffarna talar om att bli medlemmar i VIS gör slag i saken. Hör av er till Ivar!

Umeå i december 2013

Ivar Söderlind 090/77 51 68, ivar@ortrask.nu

Lars Lindgren 090/12 80 25, larsli@telia.com

Hans-Olov Lundkvist 090/13 28 70, hans-olov.lundkvist@folkbladet.nu

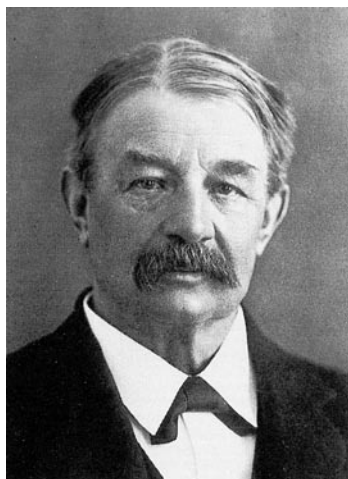
Idrottsliv på sågverksön Norrbyskär – en idrottsförenings uppgång och fall i ett patriarkaliskt mönstersamhälle

av Ivar Söderlind och Lennart Jonsson

Här kommer en omarbetad och en väsentligt utvidgad version av en artikel som första gången publicerades i Visuellt nr 2 1997 om idrottslivet på sågverksön Norrbyskär under 1900-talets första hälft. Eftersom artikeln väckte stort intresse och det tillkommit många nya läsare sedan 1997 känns det angeläget att på nytt ta upp ämnet. Genom att vi numera har hög tryckkvalitet och utvecklat tekniken för redigering och layout kommer även alla bilder bättre till sin rätt. Denna gång har Ivar Söderlind fått hjälp av Lennart Jonsson (signaturen "Lejon" i Västerbotens-Kuriren under många år) som inte bara vet det mesta om idrottslivet i sitt Hörnefors utan också känner till en hel del om hur det var hos "grannarna" på Norrbyskär. Vi har även kompletterat med uppgifter som kom fram vid idrottscaféträffen "Idrottsliv på Norrbyskär" i Umeå den 12 november 2013. Träffen hade lockat ett 40-tal deltagare, många med rötter och/eller hemvist på Norrbyskär eller närliggande orter på fastlandet.

Ett samhälle byggdes upp från grunden

På 1890-talet byggdes ett sågverkssamhälle upp från grunden på ögruppen Norrbyskär för att 60 år senare försvinna lika plötsligt. På de obebodda karga öarna utanför sydligaste Västerbottenskusten, drygt tre mil söder om Umeå på gränsen mot Ångermanland, uppförde Mo och Domsjö AB, med verkställande direktören Frans Kempe (1847-1924) som den drivande, ett av Sveriges största ångsågverk under åren 1891-95 och 1899 tillkom ett hyvleri. Timret som sågades flottades till öarna från de älvar som rinner ut i området (Öreälven, Husån, Gideälven och Moälven). I slutet av 1880-talet hade Frans Kempe köpt stora skogsegendomar utmed älvarna och hade därmed säkrat råvaruinnehavet. Arbetarna rekryterades i huvudsak från Mo Vattensåg i Örnsköldsvik och anläggningen på Norrbyskär fick namnet Mo Ångsåg. Vid sekelskiftet var Norrbyskär den näst största sågen i länet och sysselsatte ca 400 personer. Den totala befolkningen på ön uppgick då till ca 1000 personer.

Frans Kempe (1847-1924), verkställande direktör i Mo och Domsjö AB som på 1890-talet lät bygga upp ett sågverkssamhälle från grunden. (Foto: MoDos bildarkiv)

Med det gamla brukssamhället som modell och med ångsågen som utgångspunkt uppfördes kajanläggningar, brädgårdar, handelsbod, bagarstugor, tvättstugor, snickeri-verkstäder, skolhus, herrgård, tjänstemannabostäder, arbetarbostäder, arbetarbaracker etc. Mo och Domsjö lät uppföra 34 villalikhande byggnader, var och en avsedda för fyra familjer om ett rum och kök och alla försedda med trädgårdstäppa där man bl a odlade potatis. De 22 första husen timrades upp i en lång rad längs huvudgatan på Sandgrundet och de första arbetarna kunde flytta in i oktober 1894. Vid slutet av 1890-talet tillkom ännu en grupp om tolv bostadshus på Stuguskär, denna gång uppförda i tegel. Som mest hade Norrbyskär 1925 ca 1130 invånare. De utgjordes av drygt 400 bolagsanställda och deras familjer tillsammans med en handfull hantverkare. På 1930- och 1940-talet avvecklades driften successivt och sågen lades definitivt ned 1952.

En lång rad av de vitmålade arbetarbostäderna längs Långgrundsgatan. Mellan gatan och brädgården står potatislanden i blom. Bilden är tagen 1928 från klockstapeln. (Foto: Alfred Sandlund)

Ett mönstersamhälle eftersträvides

Frans Kempe hade för avsikt att bygga upp ett mönstersamhälle av patriarkalisk typ med ägarfamiljen i toppen på en maktpyramid där platschefen, prästen, skolläraren och förmännen trappade av pyramiden ned till den enkla arbetaren. Samhället skulle vara en sluten enhet där alla hade det bra till följd av chefens välvilja mot att de anställda skötte sig väl. Var och en skulle veta sin plats och leva nöjd med den.

Arbetarna hade bra betalt jämfört med vad man tjänade i samma yrken på andra orter. År 1906 tjänade t ex en försägare på Norrbyskär 1268 kronor per år vilket var

Flygbild över Norrbyskärs i slutet 1920-talet. Hyvleriet syns ungefär mitt i bilden.
(Foto: MoDos arkiv)

Översiktbild över den fyllda brädgården med väntande segelskutor. (Foto: MoDos bildarkiv)

17 procent mer än genomsnittslönen för försågare i Sverige. Förutom lönen hade de fasta arbetarna naturaförmåner som husrum, ved, lyse (från 1907) och potatisland. Vid sekelskiftet hade man tio timmars arbetsdag, sex dagar i veckan. För samma yrken på fastlandet var arbetsdagen i regel 12 timmar lång. År 1917 var arbetsdagen på Norrbyskär nio timmar. När åttatimmarsdagen infördes i Sverige 1919 arbetade Norrbyskärsarbetaren 6.30–17.00 och på lördagar 6.30–13.30. Skiftarbete var inte vanligt på sågverksön även om det kunde förekomma under kortare perioder. 1930 fick arbetarna en veckas semester med 25 kronor i ersättning och 1938 blev det genom lagstiftning två veckors semester med full betalning. Trots relativt goda löner och de många förmånerna innebar livet också ofrihet. Bolaget förväntade sig att arbetarna skulle vara tysta och fogliga och de som protesterade kunde få lämna skären för gott.

Ett rikt förenings- och kulturliv

Duktiga, nyktra och skötsamma arbetare var således vad företaget eftersträvade och i denna anda gav det rikligt stöd till idrotten och annat förenings- och kulturliv som utvecklades på ön. Den godtemplarloge som bildades redan 1893 kom tidigt att sätta sin prägel på livet i sågverkssamhället med studiecirklar, folkfester och utflykter. Ett stort ordenshus, skänkt av bolaget, stod färdigt 1909. Där hade även föreningslivet i övrigt ofta sina sammankomster. Bland annat ordnades teaterföreställningar, revyer samt boxnings- och brottningsmatcher mellan "skärare" och finländare som kommit till Norrbyskär efter första världskriget. En duktig brottare var kraftkarlen

Mo Ångsågs sextett i början av 1900-talet. Den bestod av tre brödrapar: Andreas Lodin, Carl Lodin, Magnus Landfors, Jonas Sjöström, Erik Sjöström och Nils Landfors. (Foto: MoDos bildarkiv)

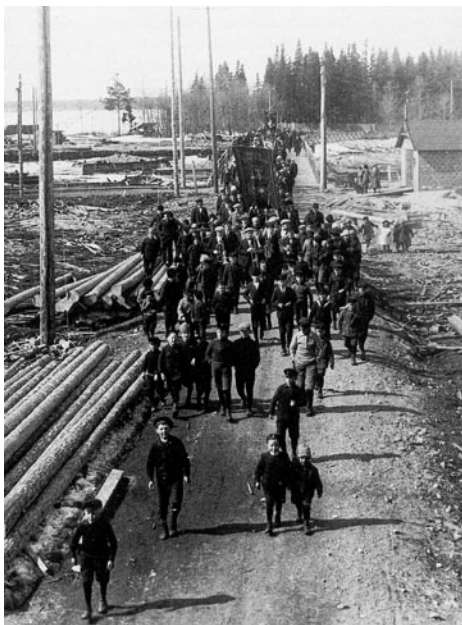
och stabbläggaren (plankbärare vid brädgården) Viktor Brännlund, mer om honom senare.

Det bildades vidare sångkörer, musikkapell och musikgrupper, som gav grogrund för ett rikt sång- och musikliv. Det växte även fram en omfattande religiös verksamhet genom Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, Baptistsamfundet, Missionsförbundet, Pingströrelsen, Maranata, Frälsningsarmén och Svenska kyrkan som var störst och starkast.

Det fanns en stor och rymlig kyrksal på övre planet i skolhuset där det under Norrbyskärs storhetstid alltid var fullsatt vid högmässan på söndagarna.

Först 1919, två år efter att Frans Kempe överlämnat ledningen För Mo och Dom-sjö AB till sonen Carl, bildade arbetarna en fackförening och två år senare blev en socialdemokratisk arbetarkommun verklighet. Tidigare hade alla försök att bilda "arbetarföreningar" stoppats av bolagsledningen. Femton arbetare tvingades t ex lämna öarna 1916 då de vägrade att gå ur den socialdemokratisk ungdomsklubb som bildats.

Det bör betonas att såväl Nykterhetsrörelsen som arbetarrörelsen hade anknytning till och gott stöd från idrottsrörelsen på Norrbyskärs. Det finns många exempel på hur idrottsmän ägnat sitt kunnande och sina krafter åt samhällsinriktat arbete inom dessa båda organisationer. Längre fram i denna artikel kommer vi in på godtemplarlogens gymnastikavdelning.

Förstamajtag på Norrbyskärs 1924. Först 1919 bildade arbetarna en fackförening på Norrbyskärs. Tidigare hade alla försök att bilda "arbetarföreningar" stoppats av bolagsledningen. (Foto: Alfred Sandlund)

Den första idrottsanläggningen 1899 - kägelbanan

Den första idrottsanläggningen på Norrbyskärs var kägelbanan som uppfördes vid herrgården 1899. Det är sannolikt Västerbottens näst äldsta bevarade idrottsanläggning efter gamla läroverkets (Mimerskolans) gymnastikhus i Umeå, som invigdes redan 1892. Till Norrland spreds spelet som ett nöje för de välbeställda vid sågverkens herrgårdar. Vid Svartviks herrgård fyra km söder om Sundsvall byggdes den första kägelbanan på 1850-talet. Den revs 1953 och uppfördes igen efter originalritningar 1994. I Sverige var kägelbanorna som populärast kring sekelskiftet år 1900 och var då ett vanligt inslag i herrgårds- och parkmiljöer. Från 1920-talet upphörde nästan seden att spela kägla och med några undantag försvann banorna.

Träbyggnaden på Norrbyskärs är ca 35 meter lång och själva banan 28 meter. Kloten

som man kastar har fem olika storlekar, väger 7-10 kg, mäter 18-23 cm i diameter och är tillverkade av träslaget pockenholz. Kägglorna står i rad och de tävlande kastar varannan gång från var sin sida och den som slår omkull flest käglor vinner. En pojke brukade engageras att resa käglorna och rulla tillbaka kloten i rännan. Ersättningen varierade mellan 25 och 50 öre. Kägelbanan på Norrbyskär nyttjades av förvaltaren och hans gäster, mest under 1900-talets första decennium. År 1960 rustades banan upp och är den näst äldsta bevarade kägelbanan i Sverige. Till och med käglor och klot finns kvar.

Kägelbanan förklarades som byggnadsminne 1984. Som ett led i Riksidrottsförbundets (RF:s) hundraårsjubileum utsågs kägelbanan 2003 till en av Sveriges 100 mest intressanta idrottsanläggningar, där från Västerbotten kägelbanan har sällskap av Gammliområdet i Umeå och Ingemarbacken i Tärna. Avtäckningen av minnesplattan som bekräftar att kägelbanan ute på den forna sågverksön är en av de 100 idrottsanläggningarna ägde rum den 6 juli 2004 i närvaro av styrelseledamöter i Västerbottens idrottshistoriska sällskap och dåvarande hotellchefen på Norrbyskär Patrik Berg. Sällskapetets ordförande Bengt Forsman uttalade de förlösande invigningsorden.

Avtäckningen av minnesplattan vid kägelbanan fr.v. hotellchefen Patrik Berg samt Lennart Jonsson och Bengt Forsman från VIS. (Foton: Ivar Söderlind)

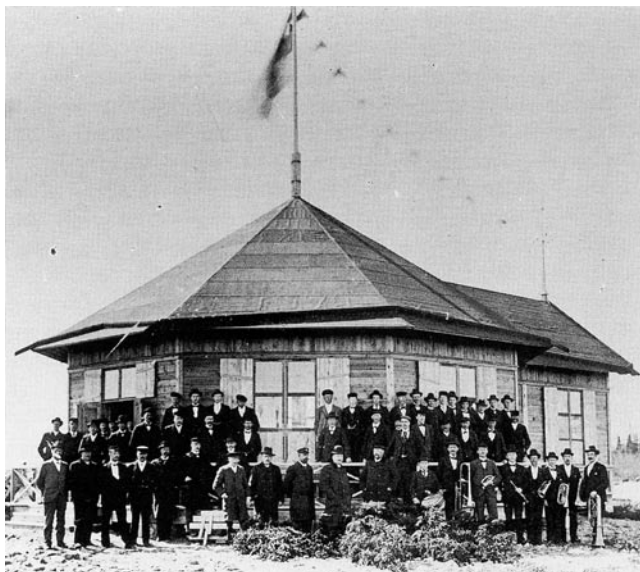

Träbyggnaden med kägelbanan är 35 m lång. Infällda bilden visar hur träkäglorna står i rad längst fram på den 28 m långa kägelbanan.

Skytteförening 1900

Mo Ångsågs Skytteförening, länets 19:e skytteförening, bildades på Norrbyskär år 1900 med skolläraren Otto Sjödin som driftig ordförande. Året därpå invigdes skytte- och danspaviljongen på Blågrundet med pompa och ståt. Den användes även som danspaviljong varannan lördag. Skytteföreningen hade 109 medlemmar 1901, varav 19 var under 20 år. 1910 hade medlemstalet ökat till 125. Årligen avlossades under denna tid mellan 24 000 och 25 000 skott. I samband med de årliga idrottsfesterna var skytte ett viktigt inslag. Fortfarande i början av 1940-talet förekom livlig skytteverksamhet på Norrbyskär och 1940 hade föreningen 96 medlemmar.

Invigning av skytte- och danspaviljongen på Blågrundet 1901. Till höger står Norrbyskärs hornmusikkår. (Foto: MoDos bildarkiv)

Bildandet av en idrottsförening 1908

Att idrotten genom alla år hade starkt stöd hos företagsledningen finns det många exempel på. Man ansåg att idrott var en sund och nyttig fritidsförströelse som arbetarna borde ägna sig åt. Det var Carl Kempe (1884-1967), son till verkställande direktören Frans Kempe och tennisspelare i internationell elitklass (se nedan), som tog initiativet till bildandet av en idrottsförening på ön. Försommaren 1907 sattes anslag upp runt om på Norrbyskär med följande lydelse: *"De personer som intressera sig för idrott och sport torde samlas i skolan i afton kl 7."* På mötet, som leddes av skolläraren Otto Sjödin, förklarade Kempe att Modo var beredda att anlägga en idrottsplats på Norrbyskär. Arbetet med idrottsplanen mellan sågen och bostad nr 1 ("Ettaplan") påbörjades snart med stakning, schaktning och fyllning.

Idrottsplatsen invigdes den 9 augusti 1908 med tävlingar mellan Norrbyskär och omkringliggande idrottsföreningar. I en fotbollsmatch, den första mot ett lag utifrån, förlorade hemmalaget mot Husum med 1 - 0. Fyra dagar efter invigningen bildades en idrottsförening på ön med det passande namnet *"IF Kustkamraterna."* Redan vid starten hade föreningen 40 medlemmar. Till ordförande valdes Sigfrid Schäfer, till sekreterare Erik Höglund till skattmästare Jonas Söderholm medan Viktor Brännlund

utsågs till intendent. På grund av namnlikhet med andra föreningar vägrade Svenska Idrottsförbundet inträde i Riksidrottsförbundet och man beslöt 1909 att ändra namnet till "Norrbyuskärens Idrottsförening". Att föreningen fick namnet Norrbyuskärens IF antyder att det är fråga om en ögrupp och inte en enskild ö.

En andra namnändring genomfördes 1921, sedan föreningen varit nedlagd tre år i samband med mobiliseringen under första världskriget. Föreningen registrerades under namnet Norrbyuskärs Gymnastik- och Idrottsklubb. En sista namnändring till Norrbyuskärs Idrottsklubb gjordes 1947. Vi återkommer till detta.

Idrottsplatsen på Norrbyuskär från idrottsfesten 1908. (Foto: Västerbottens Idrottsförbunds Årsbok 1910).

Stora idrottsfester varje sommar

Den idrottsliga verksamheten kom snabbt igång. Under sommarhalvåret tränades friidrott varje dag och fotboll flera gånger i veckan långt in på hösten. Varje sommar från och med 1908 och under de år skolaren Otto Sjödin var verksam på ön (pensionerades 1916) arrangerades stora idrottsfester på Norrbyuskär med uppåt ett par tusen personer närvarande. Ångare och "smärre" båtar anlände med deltagare och åskådare från Umeå, Hörnefors, Nordmaling, Rundvik, Domsjö, Örnsköldsvik osv. Vid idrottsfesten den 16 juli 1911 anordnades tävlingar i bl a segling, simning, simhopp, fotboll, allmän idrott (friidrott), skytte, nålträdslöpning och skedägglöpning och sannolikt även kägelspel för förvaltaren och hans gäster. I nålträdslöpning och skedägglöpning, som var mer jippobetonade inslag, deltog endast damer. I övrigt finns det inte i våra källor några uppgifter om att kvinnor skulle ha deltagit i de tävlingar som arrangerades under dessa idrottsfester och inte heller i alla de tävlingar som arrangerades av idrottsföreningen på Norrbyuskär fram till att den upphörde 1955. Vid idrottsfesterna var det inte bara tävlingar utan även musikunderhållning av musikkårer från t ex Domsjö och Järved liksom tombola, skjutbanor och servering. I ordenshuset kunde det vara konserter med Umeå sångarförbund och Skärgårdens manskör osv.

Framgångsrika i allmän idrott

Vid idrottsfesten 1911 ingick allmän idrott med 100 m, 400 m, 1500 m, höjdhopp, stavhopp, spjut, diskus, kula och slägga. Framgångsrika från hemmaföreningen bland ett trettiotal tävlande var kastarna Jonas Söderholm, Sigfrid Schäder (föreningens sekreterare) och framför allt Viktor Brännlund. Jonas Söderholm segrade i spjut med 60.89, Sigfrid blev tvåa i släggkastning och Viktor vann diskus, kula och slägga.

I den senare grenen slog han sitt eget distriktsrekord med nära två meter och noterade imponerande 26.08 meter. *"Främste man i allmän idrott, Brännlund, är en idrottsman som kommen i en erfaren tränares hand, helt säkert skulle giva synnerligen goda resultat. I nuvarande form är det blott den inneboende styrkan, som i huvudsak avgör resultaten ty tekniken fattas"* kunde man läsa i Västerbottens Idrottsförbunds Årsbok 1911.

Viktor Brännlund t.v och Jonas Söderholm - framgångsrika kastare och styrelseledamöter i Norrbyskärens IF under 1910-talet. (Foton: Västerbottens Idrottsförbunds Årsbok 1910).

I Årsboken framgår även att Viktor vid en tävling i Hörnefors två veckor senare förbättrade distriktsrekordet i kulstötning till 20.02 och i diskus till 57.75. I dessa båda grenar liksom i spjutkastning noterade man fram till 1925 sammanlagt vänster och höger hand.

Norrbyskären slog IFK Umeå

Från idrottsfesten 1911 noterar vi vidare att Norrbyskärens fotbollslag vann över IFK Umeå med 3-0 på den under året utvidgade planen. Ändå var den för liten (45 x 80 m) för mästerskapsmatcher men större gick den inte att få på grund av dess plats invid sågen. *"Därför är det lätt att inse att NIF:s bollspelare måste känna sig bortkomna på de andra föreningarnas större fotbollsplaner"*. Inte förrän 1927 anlades, med ekonomiskt stöd från Mo och Domsjö, en fullstor fotbollplan ute på Stengrundet. Vi återkommer till detta.

I Västerbottens Idrottsförbunds Årsbok 1911 framgår att *"Norrbyskärens IF torde kunna anses som en af de mera stabila i ekonomiskt afseende inom länet"*.

Norrbykärens IF vinner över IFK Umeå i fotboll med 3-0 vid idrottsfesten på Norrbyskär 1911. (Foto: Västerbottens Idrottsförbundets Årsbok 1911)

Föreningens inkomster detta år var 650:07 kronor och utgifterna minimala. Största delen av utgifterna betalades ut till medlemmar i form av halva avgiften för bollskor, spikskor, bollskjortor mm.

Fotbollen blev huvudidrotten

Fotboll blev redan under de första åren huvudidrotten och Norrbyskär var på höjden av sin bana ett starkt lag, fruktat inte bara i Västerbotten utan i hela Norrland. Bolaget anställde under 1910-talet en topptränare i fotboll, Julius Håkansson från Djursholm men uppväxt i Umeå. Han såg till att fotbollslaget blev en effektiv lagmaskin. "Fotbollens apostel" brukade han kallas.

DM upplevdes för det mesta som viktigast på Norrbyskär. Serierna betraktades av många som en nymodighet utan större värde men fick duga som träning inför DM. Hur stor vikt man lade på fotboll framgår av att det vid ett tillfälle på ett offentligt möte i demokratisk ordning röstades om lagets sammansättning.

Första DM-finalen spelade Norrbyskärens IF 1911 men förlorade med 1-5 mot Västerbottens Regementes IF. "Detta berodde till stor del på den misstämning som uppstod, när Norrbyskärs målvakt inknuffades i målet, varigenom han blev snart urståndsat att vidare försvara målet". (Västerbottens Idrottsförbunds Årsbok 1911)

Första DM-tecknet i fotboll 1912

Första DM-tecknet i fotboll vann föreningen 1912 då IFK Skellefteå besegrades med 2 - 1. Totalt tog Norrbyskärs fotbollslag hem DM åtta gånger: 1912, 1914, 1915, 1921, 1922, 1927, 1928 och slutligen 1933. Ytterligare 4-5 gånger fram till slutet av 1930-talet var laget i DM-final.

Norrbyskärens IF vann för första gången DM-tecknet i fotboll 1912 då IFK Skellefteå besegrades med 2 -1 i finalen. Här uppställda framför paviljongen vid dåvarande idrottsplatsen. Stående fr v: Ferdinand Forslund, Edvin Tegman, William Hagström, Anselm Forslund, Magnus Söderholm, Karl Åhman, Karl Höglund, Axel Landfors. Sittande fr v: Karl Flink, Gunnar Lundmark, Jonas Söderholm.

(Foto: Folkrörelsearkivet i Västerbotten)

DM-guld 1914 och 1915

DM-finalen 1914 vanns mot IF Norrlands Dragoner med 4-0 och 1915 blev det seger mot Västerbottens Regementes IF med 3-2. I semifinalen detta år besegrades arvfienterna Hörnefors IF med ”utklassningssiffrorna” 4-0.

Framgångsrikt 1920-tal

1917 blev Norrbyskärs fotbollslag diskvalificerade en tid då man uteblev från en match mot Hörnefors IF utan att meddela domaren. Det var svårt att få ihop fullt lag under första världskriget då många av fotbollsspelarna hade beredskapstjänst. Norrbyskärens

DM-mästarna 1915

Stående från vänster Otto Tegman, Per Lindgren, Ossian Hellström, William Hagström, Hilding Nordin, Frans Lodin och Ernst Forslund. Sittande från vänster Edvin Tegman, Frans Backlund, Otto Pierre och Fridolf Jonsson. (Foto: Folkrörelsearkivet i Västerbotten)

IF upplöstes 1918 men efter krigsslutet togs nya tag och föreningen nybildades 1921 med namnet Norrbyskärs Gymnastik och Idrottsförening. Under 1920-talet var laget sedan mycket framgångsrikt i fotboll. Redan 1921 tog föreningen hem DM-segern efter finalseger mot Umeå IK med 2-1.

Under sommaren 1922 spelade Norrbyskärs GIF:s fotbollslag 12 matcher. Man vann fem, förlorade fem och spelade två oavgjorda. Samtliga matcher spelades på bortaplan då fotbollsplanen på ön fortfarande inte höll reglementsenliga mått. Söndagen den 14 augusti 1922 spelades första omgången i DM mot Hörnefors IF där öborna segrade med 2-1. I nästa omgång mötte man IFK Umeå. Första matchen i Umeå den 4 september slutade 0-0 och i omspelet en vecka senare segrade Norrbyskärs med 2-1.

DM-finalen mot Umeå IK spelades den 18 september på Umeås Skolplan, belägen mellan läroverket och kyrkan. Vid de större matcherna omhändertogs planen alltid med en ca 2 m bred säckväv för att undvika "gratistittare". Finalen blev en segsliten affär. Umeå IK tog ledningen efter 20 minuter och Norrbyskärs kvitterade fem minuter före full tid.

Det blev förlängning och först efter 2,5 timmars spel stod Norrbyskärs slutligen som segrare med 2-1. Enligt referatet i Västerbottens-Kuriren kunde segermålet skrivas på

UIK-målvaktens konto ” som släppte in en mycket lös boll som han icke bort släppa mellan fingrarna”. Reportern menade vidare att segern var en bragd av Norrbyskär med tanke på att man saknade en riktig hemmaplan.

Den sista matchen för året gick i Örnsköldsvik mot Friska Viljor. Norrbyskär tvingades ställa upp med 10 man ”däribland en reserv och en lånad spelare enär lagets tre bästa dagen före matchen blivit sjuka. Humöret var borta och nederlag blev det också med 4-0”. (Västerbottens-Kuriren)

DM-finalen mot Umeå IK den 18 september 1922 på Umeås Skolplan, belägen mellan läroverket och kyrkan. Det blev förlängning och först efter 2,5 timmars spel stod Norrbyskär som segrare med 2-1.

Stående fr v: Edvin Persson, Erik Pierre, Jakob Noreus, Helge Vestman, Anders Lundgren, Sigurd Forslund, Evert Berglund, Erik Tegman. Sittande fr v: Arvid Blom, Johannes Pierre, Artur Hagström. (Foto: Folkrörelsearkivet i Västerbotten)

Laget var utmärkt på huvudet

DM-finalen 1925 spelades på nyanlagda Gammliavallen mot IFK Umeå. Det blev förlust med hela 5 - 0 sedan Norrbyskär i semifinalen utklassat topplaget Sandviks IK med 7-1. I referatet i Umebladet från semifinalen framgår ”att laget var utmärkt på huvudet och halvbackarna matade sina forwards oupphörligt i långa lyror. Ytt-

rarna var icke särskilt snabba men vänsteryttern - ständigt omarkerad - slog in bra centringar av vilka innertrion skapade farliga situationer och mål. Backarna spelade med god placeringsförmåga med renhet i sparken."

Ny fotbollsarena på Stengrundet 1927

Med ekonomiskt stöd från Mo och Domsjö, där Frans Kempes idrottsintresserade son Carl år 1917 övertagit ledningen för Mo och Domsjö från sin far (se mer om det längre fram), anlades äntligen en fullstor fotbollsplan ute på Stengrundet 1927. Invigningsmatchen gick mellan Norrbyskär och IFK Umeå den 29 maj och som sig bör vann hemmalaget med 5 – 1. Aldor Östman berättar i sin bok *"Aldors minnen från Norrbyskär"* att eftersom matjord var en bristvara på ön blev den nya planen en riktig gruslåda, som hemmalaget trivdes med och hemmasegrarna blev ofta förekommande. Aldor konstaterar att någon lyxig utrustning inte fanns. Läktaren som fanns på planens västra långsida bestod av en lång bänk i en höjd av en meter ovan mark. Vid bänkens södra ände låg ett omklädningsrum i ett litet hus av lusthuskaraktär som numera förgyller en sommarstugetomt på Stengrundet. I "lusthuset" fick både bortalag och hemmalag samsas om utrymmet. Någon form av hygienanläggning med duschar fanns inte. Under 1930-talet kom det stora lyftet då det byggdes en stor läktare på planens östra långsida med två omklädningsrum i bottenvåningen och ett gemensamt duschrum med kallvatten direkt från havet. Samtidigt med läktaren bekostade Mo och Domsjö en bevattningsanläggning för att binda dammet som var påfrestande för publik och spelare under varma och torra somrar. Fotbollsplanen var omgärdad med ett tre meter högt plank nära sidolinjerna. Många bollar hamnade över planket på andra sidan men det fanns små luckförsedda öppningar i planket där det satt pojkar och vaktade som snabbt hämtade bollarna. För detta andsvarfyllda arbete fick "luckvakterna" fritt inträde till matchen.

DM- och seriesegrare 1927

1927 blev Norrbyskärs GIK både DM-mästare och seriemästare i elitserien södra klass 1. I DM-finalen utklassades *"det röda lejonlaget"* Hörnefors IF med 7-1. En flitig rapportör om idrotten på Norrbyskär var signaturen *"Mr Carp"* i Umebladet. Han hette Kalle Pettersson och var tidigare en framgångsrik högerytter i laget. Efter seriesegern och DM-vinsten 1927 sätter han på ett festligt sätt betyg på de spelare som deltagit under fotbollssäsongen:

Helge Vestman, 29 år gammal. Varit med sen första året. Började som centerhalv, spelar nu högerback och gör sig lika bra där med sin stora räckvidd och goda stöt på bollen. Tog nu sitt tredje mästerskap.

Ingvar Asplund, 20 år gammal. Allroundspelare. Smidigt spelsätt, men rivande och energisk desslikes. Gjorde sitt livs match 11 september 1927.

Axel Nordström, 25 år gammal. Förstklassig vänsterback med ren spark och god placering. Släpper ogärna någon "överbord". Synd att hans civila jobb skall lägga hinder i vägen för fotbollsträningen.

Elof Pierre, 21 år gammal. En arbetsmyra som få. Kvicksilver i benen. God blick för spelet.

Hubert Lodin, 20 år gammal. Har haft olyckan att få ena benet avsparkat för något år sedan, men nu spelar han värre och bättre än någonsin. Kan skjuta och centra som en hel karl.

Evert Berglund, 26 år gammal. Skötsam spelare både på, som utom planen. Nickar lika många mål som han skjuter. Och de äro många. Tog nu sitt tredje mästerskap.

Johannes Pierre, 22 år gammal, känd och välkänd av Västerbottenspubliken. Rivjärnet, som river sönder alla motståndares grannlåtar.

Anders Lundgren, 25 år gammal. En spelare som går in för sin uppgift. En arbetsmaskin inte endast i spel utan också i klubblivet. Skulle bara finnas flera av den sorten.

Erik Tegman, 27 år gammal. En fotbollsspelare "av födsel och ohejdad vana." En av Västerbottens mest tekniska spelare. Perfekt bollbehandling och en utomordentlig skjutsäkerhet. Nog sagt. Tog nu sitt tredje mästerskap.

Ruben Vestman, 21 år gammal. Charmören som matar sin "ving" idealiskt. Skolkar aldrig en enda träningskväll.

Olof Berglund, 24 år gammal. Snabb och påpasslig vänsterytter. Gjorde första målet av de sju i finalen mot Hörnefors IF.

Flera av dessa spelare medverkade i Västerbottens läns lag som Erik Tegman, Johannes och Elof Pierre, samt Melker och Helge Vestman.

1927 blev Norrbyskärs GIK både DM-mästare och seriemästare i elitserien södra klass 1. Här laget i DM-finalen då "det röda lejonlaget" Hörnefors IF utklassades med 7-1. Stående: Knut Nilsson, Hubert Lodin, Axel Berglund, Erik Tegman och Olle Berglund. Sittande i mitten: Elof Pierre, Johannes Pierre och Ruben Vestman. Sittande i nedre raden: Helge Vestman, Konrad Jonsson och Ingvar Asplund.
(Foto: Folkrelsearkivet i Västerbotten)

Åskådarna uppträdde inte sportmannamässigt i DM-finalen 1928

DM-finalen 1928 mot Sandviks IK slutade med seger för Norrbyskär med 1 - 0. Umebladets referent var förgrymmad över vissa åskådares sätt att uttrycka sin förtjusning över hemmaspelarnas onödigt hårda spel. *"Litet mer sportmannamässigt uppträdande på en del håll skadar minsann inte"*, menade reportern. Norrbyskärsborna hade sedan tidigare rykte om sig att vara stolta och något ringaktande mot fastlandsbefolkningen. I referatet kunde man vidare läsa: *"En sensation så god som någon var det när bröderna Pierre ibland i allt sitt flängande och dängande hade tid att lägga riktigt goda markpassningar. Var det manne Lodin som givit order om detta spel? Kan laget in sin helhet få kortpassningsstilen över sig blir det ännu svårare att tagas med än nu."*

Norrbyskärs GIK stod på toppen av sin bana 1928. Av 16 spelade matcher förlorade man bara en - mot Bodens BK (5-7) som vid denna tid var Norrlands bästa lag. Här är laget som vann DM-finalen mot Sandviks IK med 1- 0.

Stående fr v: Helge Lindkvist, Lage Lindkvist, Holger Eriksson, Melker Vestman och Knut Sandberg. Knästående fr v: Harald Brännlund, Joel Sundin, Ruben Vestman, Elof Eriksson, Bertil Lindgren och Sigvard Eriksson. (Foto: Folkörörelsearkivet i Västerbotten)

I Norrländska Mästerskapen var öbornas fotbollslag i semifinal 1928 och i final 1929, båda gångerna mot den tidens bästa lag i norr Bodens Bandyklubb. I de jämna matcherna på den nya fotbollsplanen hemma på ön, där *"Skärarna"* inte var lätta att tas med, vann Boden med 7-5 och 3-2. Norrbyskärs GIK stod på toppen av sin bana 1928. Av 16 spelade matcher förlorade man bara en, matchen mot Boden.

Sista DM-segern 1933

I 1930-talets början stod Norrbyskär utan fotbollslag genom att utflyttningarna av framför allt av yngre arbetskraft tagit sin början. Men ett nytt lag byggdes snabbt upp igen och redan 1933 var Norrbyskär i länseliten igen. Vid DM utklassade man först Umeå IK i semifinalen med 4-1 och finalmatchen mot Sandviks IK på Gammlia vallen i Umeå den 23 juli har gått till idrottshistorien. Sandviks IK var storfavoriter, men mot alla tips vann Norrbyskär en utklassningsseger med 10-3. Efter fyra minuters spel var ställningen 3-1 till Sandvik och publiken såg fram emot en storseger för Holmsundslaget. Norrbyskärsspelarna samlade sig och hade i mitten av halvleken utjämnat till 3-3. Före pausen hade man tagit ledningen med 5-3. Västerbottens-Kurirens referent var närmast lyrisk över öbornas spel och förgrymmad över Sandviks ojustheter: *"Den nötta frasen 'utklassning' måste användas, så underlägsna var Sandvik. Andra halvlek blev en grandios uppvisning av Norrbyskär. Det enda Sandvik kunde uträtta var att ruffa och domaren hade fullt upp med att utdela varningar åt Sandvikarna. Sandvik förlorade inte bara finalmatchen, de förlorade även folkets sympati för sitt ruff. Den drivande fjädern i Norrbyskärslaget var centerhalven Melker Vestman, vidare bollkonstnären och målskytten vänsterinnern Ruben Vestman och till sist yttrarna, som ställde till den mesta villervalla i Sandviksförsvaret. Någon svag punkt i laget upptäcktes inte denna gång."*

DM-vinnarna Norrbyskärs GIK som i DM-finalen 1933 vann en utklassningsseger mot Sandviks IK med 10-3.

Stående: Knut Nilsson, Bengt Lindqvist, Axel Lodin, Melker Westman och Hjalmar Eriksson. Mitten: Hans Hagström, Rubin Westman och Axel Berglund. Sittande: Harald Sandström, Edmund Forsgren och Aron Lodin.

(Foto: Folkrörelsearkivet i Västerbotten)

VÄSTERBOTTENS-KURIREN nr 166 fredagen 21 juli 1933.

Vad skall 1933 års D.M.-mästare i fotboll heta??

**? Sandvik eller ?
? Norrbyskär ?**

Svaret ges i GAMMLIAVALLEN i Umeå söndagen den 23 juli. 6 em.
Domare Georg Ståhlbränt. Pristodelning omedelbart efter matchen.
VÄSTERBOTTENS LÄNS FOTBOLLSFÖRBUND.

Vad skall 1933 års DM-mästare i fotboll heta – annons i Västerbottens-Kuriren.

Under 1930-talet var Norrbyskär i DM-final ytterligare ett flertal gånger och förlo-
rade knappt bland annat med 1-2 mot arvfjenden Hörnefors IF 1930 och med samma
siffror mot Umeå IK 1936.

En fotbollsmatch med förhinder 1935

Söndagen den 29 september 1935 inträffade en för länsfotbollen helt unik situation
när det var lokallerby ute på sågverksön mellan arvfjenderna Norrbyskär och Hör-
nefors. Det rådde den dagen ett fruktansvärt oväder i södra Västerbottens kustland
med storm och regn. Trots det genomfördes alla seriematcher i fotboll i sin helhet
med ett enda undantag: lokallerbyt ute på sågverksön. Matchen avbröts 21 minuter
in på andra halvlek på grund av att Hörnefors endast hade fem spelare kvar på planen.
För domaren Almer Sandgren, Sandvik, fanns då inget annat att göra än att blåsa av
matchen, som hemmalaget då ledde med 2 – 1. Matchen, som ingick i division III
Nedre Norrländskan, spelades i orkanartad storm och hållande regn, och med vinden
i ryggen kom Hörnefors att dominera den första halvleken. Mer än det mål som hö-
gerytter Hjalmar Elfving svarade för blev det dock inte för de röda tack vare ett starkt
försvarsarbete från Norrbyskärs sida.

Redan i halvtidspausen ville hörneforsarna avbryta matchen och erbjöd hemmalaget
full poäng, men det gick inte hemmalaget med på utan vädrade storseger, nu när man
hade favör av den hårda vinden. Det dröjde därför endast en kvart in på andra halvlek
innan Norrbyskär både hade kvitterat och tagit ledningen med 2-1 efter mål av yttrarna
Lindkvist och Eriksson. Hörneforsarna insåg nu tydligen det hopplösa i situationen
och drog sig en efter en ur spelet. När endast fem spelare återstod fick också dessa
sträcka vapen och matchen avbröts.

Isidor Nording mindes matchen

I en intervju 2004 berättade HIF:aren Isidor Nording om matchen som han mycket
väl kom ihåg.

- Det är den värsta match jag varit med om, förklarade han nästan 70 år senare.
- Bara överresan från Norrbyn till Norrbyskär med MoDo:s lilla bogserare ”Hol-
ma” var ett stort äventyr, och själva matchen var inte bättre. Kalla och genom-
sura från topp till tå satt vi i ett kallt omklädningsrum och fick den obligatoriska
sockerdrickan, medan hemmaspelarna fick varm dryck i form av kaffe eller te.
Norrbyskärarna var också bättre förberedda på vädet och spelade i långbyxor el-
ler långkalsonger, något som vi också borde ha tänkt på, säger Isse eftersinnande.
- Självt klarade jag nedkylningen ganska bra, berättar Isidor Nording vidare, men en
kraftig spark på ena knät gjorde, att jag måste bryta och endast med svårighet kunde
ta mig från planen och ner till vårt omklädningsrum på hotellet. En ganska lång kon-
valescenstid blev följden, men då var ju fotbollssäsongen över. Värre var det för vår
unga center Sven Nordström, som helt nerkyld och stel som pinne behövde hjälp för
att ta sig ner till hotellet. Väl där gav värden på stället honom ett varmt fotbad och
tvingade därtill under protest i nykteristen Sven en konjak och den kuren gjorde att

han förmodligen klarade sig från en befarad lunginflammation och behövde endast tillbringa en vecka i sjuksängen.

Protest och omspel

"Vann Norrbyskär hemmamatchen mot Hörnefors?" var VK:s rubrik på matchreferatet. Och svaret blev så småningom nej. Hörnefors IF lämnade in protest mot matchen och protesten vann gehör hos Svenska Fotbollförbundet. Den 17 maj 1936 var det dags för omspel. Då under idealiska väderleksförhållanden, som säkert bidrog att matchen samlade rekordpublik för Nedre Norrlandskan ute på Norrbyskär. MoDo gjorde också sitt för publiktillströmningen genom att ställa sin stora bogserångare "Stor-Erik" till förfogande för hörneforsborna, som därmed kunde göra en riktigt härlig söndagsutflykt. Matchen började bra för Norrbyskär, som redan efter fyra minuter tog ledningen genom unge centern Filip Lindkvist. Kollegan i Hörnefors Sven Nordström kvitterade och Edvin "Tarzan" Karlsson gav HIF ledningen, som ökades till 3 – 1 innan halvtid efter klungspel framför mål. Halvtidsresultatet stod sig matchen ut, och banade väg för en förnämlig andraplacering i serien för Hörnefors efter suveräna Domsjö IF, medan Norrbyskär hamnade allra sist.

Tennis på Norrbyskär

De stora idrotterna ute på Norrbyskär var fotboll, bandy och gymnastik, men även en så "udda" idrott som tennis utövades, om inte som en folkets idrott. Som i de flesta fall när något tillkom på sågverksön var det skolläraren Otto Sjödin (pensionerades 1916) som startade det hela. Han gjorde i ordning en enkel bana på marken bakom skolhuset och lät barnen spela tennis under kristendoms-timmarna, ett ämne som han inte var så intresserad av. Tennis av mer seriöst slag blev möjligt i slutet av 1920-talet, då Mo och Domsjö AB lät bygga en bana med träunderlag i närheten av herrgården och placerad inte långt ifrån den numera byggnadsminnesförklarade kägelbanan. Tennisbanan var omgärdad av ett högt staket och spelandet förbehållet sågverksförvaltaren och dennes gäster. Av dessa förekom ett flertal utländska praktikanter, som fick ta del av de moderniteter som sågverket på Norrbyskär hade att bjuda.

Foto: Evert Berglund

Carl Kempe var framgångsrik både i tennis och som företagare

I slutet av 1920-talet lät företaget bygga en tennisbana nära herrgården. Banan var omgärdad av ett högt staket där sågverksförvaltaren och dennes gäster, varav ett flertal utländska praktikanter, spelade. Bland de som spelade ute på Norrbyskär återfanns vid vissa tillfällen idrottsföreningens grundare och elitspelare Carl Kempe, som 1917 övertog ledningen för Mo och Domsjö från sin far Frans. Han var sedan det

framgångsrika företags VD fram till 1948 och styrelseordförande 1949-64. Under sina toppår i tennis spelade han för KLTK i Stockholm (Kungliga Tennisklubben). Han var åren 1903-1915 en av Sveriges och världens bästa tennisspelare och hade stora framgångar vid OS i Stockholm 1912 med silvermedalj i herrdubbel tillsammans med Gunnar Setterwall, fjärdeplats i mixed dubbel tillsammans med Margareta Cederschöld klubbkamraten från KLTK och 9:e plats individuellt efter att ha gått vidare från första omgången. Han vann internationella mästerskapen för Sverige i singel 1910 och i dubbel 1905, 1909 och 1910. Det sistnämnda året tog han även hem Kungens kanna. Av tennisbanan på Norrbyuskär finns nu förståeligt nog inte något kvar, utan kâgelbanan får ensam stå kvar som bevis för det en gång så rika idrottslivet ute på Norrbyuskär.

Carl Kempe var inte bara en framgångsrik företagare utan i sin ungdom även en tennisspelare av internationell elitklass. Han tog initiativet till att en idrottsförening bildades på ön 1908. (Foto: IFK Umeå bildarkiv och MoDos bildarkiv).

Topplag i bandy

Norrbyuskär spelade även bandy med framgång, till största delen med samma spelare som i fotbollslaget. 1928 var man i DM-final mot Umeå IK på en uppskottad bana på Umeälvens is i Umeå åt Tegsidan till. UIK var skyhög favorit men Norrbyuskär överraskade stort. Umeå IK vann till slut den jämna matchen med 7-8 efter förlängning. Gunnar Björnwall (signaturen "Björn" i Västerbottens Kuriren) var mycket imponerad av Norrbyuskärs målvakt: "Längst bak hade man en herre vid namn Johannes Pierre, den outslitlige fotbollscen-terhalven. Samma strålande energi, samma oförtrutna anda som han brukade utveckla på

Söndagsfina bandyspelare på Norrbyuskär. Fr v okänd, Hjalmar Forsgren, Ruben Westman, Ingvar Asplund och övriga okända. (Foto: Evert Berglund).

fotbollsplanen utvecklade han i bandyburen, ja kanske än mer. Han var nästan omöjlig i sitt agerande. I nio fall av tio nappade han åt sig bollen hur krångligt det än såg ut. Utan betänkande dök han in i spelarhögen bland höjda klubbor och nafsade åt sig bollen precis som kastanjen ur elden. Ja, ibland grabbade han även tag i en klubba utan att dock för den delen glömma bollen. Längre kommer det att pratas i Umeå om denna match och mest om Johannes på Skäret”.

Skidtävlingar på Norrbyskär

Redan vårvintern 1909 utlystes en tävling i längdåkning på skidor 15 km men på grund av få anmälda ställdes den in. Under åren 1924-1931 hölls varje år skidtävlingar med stort deltagande. Man tävlade om inteckningar i den eftertraktade ”Kjellinska pokalen” som uppsatts som vandringspris för klubbarna inom familjen Kempes industrier. Statuterna för priset var att tävlingen skulle äga rum en gång om året alltid med start och mål på Norrbyskär med Norrbyskärs GIK som arrangör. Banan gick över isen till Norrbyn på fastlandet och tillbaka till Norrbyskär. Distansen var 20 km och det krävdes totalt tre segrar för en förenings tremanalag för att vandringspriset skulle tas hem för alltid. Första inteckningen i pokalen 1924 tog Husums IF. I tävlingen 1925, som startade klockan 8.05 på morgonen, blev Ragnar Thornberg från Hörnefors Amatörklubb överlägsen segrare trots

Hörnefors Amatörklubbs segrande lag vid tävlingarna om ”Kjellinska pokalen” IK på Norrbyskär den 22 mars 1925. Trean Ivan Karlsson (till vänster) och tvåan Hilmar Eriksson (till höger) flankerar segraren Ragnar Thornberg, som håller i vandringspriset. (Foto: Hörnefors IF)

att han hade startnummer 13 och spräckte byxorna under loppet. Hans klubb segrade även i lagtävlingen och tog därmed en inteckning i vandringspriset. Prisutdelningen blev enligt referatet i tidningen högtidlig genom att ”överlärare Renström hälsade de närvarande med ett manligt anförande, framhållande idrottens stora betydelse för det uppväxande släktet, och då i synnerhet skidsporten. Platsens hornmusikklår spelade och segrande lag hyllades och avhurrades.”

Den 15 mars 1931 var man framme vid ett avgörande var pokalen slutgiltigt skulle hamna: i Husum, Sandvik eller Hörnefors, som samtliga hade två in-teckningar vardera. Och svaret på frågan blev Husum. Precis som 1928 segrade svenske mästaren och OS-medaljören Hjalmar Bergström, Sandviks IK före OS-tvåan och svenske mästaren Gustav ”Husum”-Jonsson, Husums IF men de ångermanländska skidåkarna var i övrigt jämnare än Sandviks, varför lagsegern blev deras och vandringspriset likaså.

Hjalmar Bergström, Sandviks IK, svensk mästare och olympisk medaljör, segrade 1928 och 1931 vid skidtävlingar på Norrbyskärs. Foto: IFK Umeås bildarkiv. (Fotot tagit vid ett tidigare tillfälle).

Gymnastik på skäret

År 1921 ändrade Norrbyskärens Idrottsförening namn till Norrbyskärs gymnastik- och idrottsklubb, och hade således även gymnastik på programmet. Men riktig fart på Per Henrik Lings skapelse blev det först 1931 då Norrbyskärs Godtemplares Gymnas-

Gruppport av ett femtiotal gymnaster i olika åldrar. (Fotoägare: Aldor Östman).

tikförening bildades och blev årsbarn med Västerbottens gymnastikförbund som då hade nio anslutna föreningar. Verksamheten på sågverksön samlade 63 medlemmar, både män och kvinnor, med stabbläggaren Pär Lindgren som ledare för männen och Berta Berglund för kvinnorna. Gymnastikövningarna hölls i en skollokal ovanför slöjdsalen, där gymnasterna själva fick svara för uppvärmningen, då detta inte ansågs vara något som tillkom skolan. Truppgymnastik med både fristående rörelser och redskapsgymnastik liksom märkestagning ingick i övningsprogrammet. *"Några möjligheter att duscha eller tvätta sig efter övningarna fanns inte utan de svettiga pojkarna drog av sig gympakläderna och på med gångkläderna och sedan ut i den kalla vinterkvällen"*.

Skollärare Sjödin undervisar gossar i gymnastik. (Foto: MoDos bildarkiv).

Gymnaster från Norrbyskär uttagna till OS i Berlin 1936

1932 gav sig Norrbyskärgymnasterna ut på sin första offentliga uppvisning och medverkade också vid storlogemötena i Eskilstuna 1935 och i Uppsala 1937. Men det absolut största för föreningen måste ha varit, att tre medlemmar – Ivar Hägglund, Harald och Sigvard Tjernström – blev uttagna bland de 29 västerbottningar (17 kvinnor och 12 män) som ingick i den svenska masstruppen om 1200 deltagare till Olympiaden i Berlin 1936. Det måste ha varit en unik upplevelse i en tid då resor till utlandet inte tillhörde vanligheterna, och därtill vid en Olympiad med deltagare

från hela världen.

Ytterligare en gymnast från Norrbyskär var kvalificerad och uttagen för deltagande, men avstod av ej kända skäl. Vem den fjärde mannen var har inte klart uttalats, men spåren går i en bestämd riktning, som det brukar heta. I så fall kan skrivaren berätta, att vederbörande behöll sin spänst långt upp i åldern. Några år före sin pensionering fick han göra en resa till Marbella i Spanien, där den svenska skogsindustrin ägde en rehabiliteringsanläggning för sina anställda, Centro Forestal Sueco, och där även en viss behandling ingick under de fyra veckor besöket varade. När det blev dags för hemresa blev den gamle gymnasten tillfrågad om han kände sig nöjd med vistelsen och behandlingen. – Helt perfekt och här skall Ni få se, blev svaret, och sedan slog han en baklängesvolt, inför de häpna och smått chockade anställdas ögon.

Norrbyskärs Godtemplares Gymnastikförenings manliga gymnastiktrupp på 1930-talet. Musiker längst fram: Sigurd Hammar, Knut Nilsson och Valdemar Lindgren.

Stående i rad 1: Severin Nilsson, Georg Lindgren, okänd, okänd, Ivar Hägglund, okänd, Harald Tjernström, Frans Tjernström, Evert Berglund, okänd.

Stående rad 2: Pär Lindgren, Frans Persson, Edvin Dahlgren, okänd, okänd, Harry Östman. Raden högst upp: Okänd, Sundin, okänd, B G Nordstedt. Av dessa ingick bröderna Harald och Frans Tjernström samt Ivar Hägglund i den svenska masstruppen i gymnastik vid OS i Berlin 1936.

Idrottsföreningen upphörde 1955

På 1930- och 1940 talet avtog idrottsintresset i takt med att sågverksdriften successivt avvecklades och befolkningen kraftigt minskat. Vid 1940-talets slut hade befolkningen minskat till mindre än 600 personer från toppsiffran 1 130 år 1925. Norrbyskärs GIK upphörde 1947 men samma år nybildades en idrottsförening med namnet Norrbyskärs Idrottsklubb sannolikt för att man inte längre hade gymnastik på programmet. Den upphörde definitivt 1955 efter att ha lämnat Riksidrottsförbundet två år tidigare. Sista åren hade man endast 20 betalande medlemmar.

På bilden Norrbyskärs IK:s klubb nålar och ett frimärke stämplat på Norrbyskär 1908. Det är efterfrågade objekt i samlarkretsar. Norrbyskärs IK existerade åren 1947-1955 och poststation fanns på ön från 1/1 1908 till 31/8 1970. Posten var i början belägen i gamla hotellet nedanför 3:an och senare i statistikrummet på bolagets kontor. Ägare till klubb nålarna är Ola Swanström, Umeå och frimärket ägs av Erik Idhult, Umeå.

Semesteridyll och utflyktsmål

Sågverksdriften lades ned 1952 och flertalet arbetare flyttade till sulfitfabriken i Hörnefors. År 1956 fanns det 244 fast boende på Norrbyskär varav 68 var folkpensionärer. År 1977 var ingen fast befolkning kvar. Idag är Norrbyskär en semesteridyll och ett spännande utflyktsmål. Den gamla förvaltarbostaden är hotell och värdshus, de gamla arbetar- och tjänstemannabostäderna fungerar som sommarhus, det gamla pannhuset är museum med en imponerande skalenlig modell över det gamla sågverksamhället, skolan har blivit lägergård och på den yttersta delen av ön bedriver KFUM-KFUK lägerskola, kursgård och sommarläger.

Källor

Artikeln om Norrbyskär bygger på nedanstående skriftliga källor. Dessutom har vi fått muntlig information av ett flertal personer och inte minst uppgifter från en utställning om idrottslivet på Norrbyskär från slutet av 1990-talet av Karl-Ivar Åsander, tidigare arkivchef på Folkrörelsearkivet i Västerbotten.

- Anesäter, Stig, *Folkrörelser och folkliv i Hörnefors*, Studiegruppen ”Hörnefors Arbetarrörelse”, 1984, s 21-29, 227
- Björnwall, Gunnar, *Västerbottniskt Idrottsliv*, Västerbotten nr 2 1982, s 82-83
- Hörneforsbygdens och brukets historia, Ceweförlaget, Bjästa 1982, s 213, 313-317
- Den femte olympiaden, Olympiskaspelen i Stockholm 1912 i bild och ord, Jacob Bagges söner Aktiebolag Stockholm 1912, s 47, 374
- Libers Sportlexikon del 3, Liber Tryck AB Stockholm 1986, s 165
- Lindgren, Per, *Minnen från Norrbyskär*, Thalassa förlag, Umeå 2002, s 65, s 119, s 145, s 148 - 149
- Norrbyskär kulturhistorisk utredning*, Meddelande 3 1984, Länsstyrelsen Västerbottens län 1984, s 7-17
- Norrbyskär under sågverksepoken*, KFUK/M:s Norrbyskärläger, Umeå 1986, s 4, 20-21, 31, 33
- Norrländsk Uppslagsbok, Band 3, Norrlands Universitetsförlag, Umeå 1995, s 248 -249
- Norstedt Gudrun, *Norrbyskär sågverksön i Bottenhavet*, Thalassa Förlag, Umeå 1994, s 21-25, 130-135, 181, 190-193, 194, 241
- Svenskt skytte 1941, Organ för Skytteförbundens Överstyrelse, Stockholm 1941, s 372
- Söderlind, Ivar, *Norrbyskärens IF*, Visuellt nr 17, Västerbottens Idrottshistoriska Sällskap, Umeå 1997, s 26-41
- Söderlind, Ivar och Johansson, Leif (red), *Friidrott i Västerbotten 1902-1982*, Umeå 1983
- Västerbottens Friidrottsförbund, Umeå 1983, s 14
- Västerbottens Folkblad, 14/11 1951
- Västerbottens Idrottsförbunds Årsbok 1910, Umeå 1910, s 114-115
- Västerbottens Idrottsförbunds Årsbok 1911 Umeå 1911, s 73, 76
- Västerbottens Idrottsförbunds Årsberättelse 1954, Umeå 1955, s 7
- Västerbottens Idrottsförbund 1908-1948, Västerbottens Idrottsförbund , Umeå 1948, s 188
- Västerbottens-Kuriren, 12/9 1921, 19/9 1922, 24/7 1933
- Umebladet, 15/8 1915, 10/8 1925, 12/9 1927
- Östman, Aldor, *Aldors minnen från Norrbyskär*, Umeå 2008, s 64-75

Idrottslivet på Norrbyskär Idrottscafé i Umeå i november 2013

av Lars Lindgren

Vid Västerbottens Idrottshistoriska Sällskaps caféträff i Umeå den 12 november 2013 var kvällens ämne "Idrottsliv på Norrbyskär 1899-1955". Inför ett 40-tal åhörare inledde Sällskapets ordförande Ivar Söderlind med en återblick på Norrbyskärs historia. Hur Frans Kempe (1847-1924) på den obebodda ön under 1890-talet började bygga upp ett sågverkssamhälle, som levde ända till i början av 1950-talet.

Närmast ett mönstersamhälle

Som mest bodde ute på "Skären som var världen" 1130 personer. Arbetarna lockades med bra löner och social service och det var närmast ett mönstersamhälle som fanns där ute. Mönstersamhälle men patriarkaliskt.

-Här byggdes det bland annat upp 34 fyrfamiljshus varav tolv i tegel och ett sågverk, Mo ångsåg, som var i gång ända till 1952, då det hela lades ner, berättade Söderlind. Frans Kempe hade förberett genom att köpa skog runt älvarna i närheten, främst kring Öreälven. Han lämnade över ledningen för Mo och Domsjö AB till sonen Carl Kempe (1884-1967) år 1917 och denne var sedan företagets VD till 1948.

Ätta DM i fotboll

– När det gäller idrott var Norr-

Ett 40-tal personer deltog i idrottscaféträffen om idrottslivet på sågverksön Norrbyskär. Foto: Urban Bengtson

byskär mycket framgångsrikt främst i fotboll. Första DM-segern i fotboll vann Norrbyskär 1912 och den åttonde och sista tog man 1933. Dessutom var man flera gånger i DM-final. Föreningen, som bildades 1908, hette "IF Kustkamraterna". På grund av namnlighet med en annan förening, ändrade man 1909 namn till Norrbyskärens IF när

man sökte inträde i Riksidrottsförbundet. 1921 ändrades namnet ytterligare en gång till ”Norrbyuskärs Gymnastik- och Idrottsförening” (GIF), berättade Söderlind.

– Laget fick inte spela mästerskapsmatcher hemma på skäret, eftersom deras plan inte var tillräckligt stor (45x80m). 1927 fick Norrbyuskärs GIF, med ekonomiskt stöd från Mo och Domsjö, en reglementsenlig plan ute på Stengrundet. – Deras första idrottsplats låg mellan sågen och bostadshus nummer ett och kallades för ”Ettaplan”. DM-finalen 1922 spelades mot Umeå på Umeås skolplan, som låg mellan läroverket och kyrkan. Efter förlängning och spel i två och en halv timme vann Norrbyuskär med 2-1, kunde Ivar berätta.

Besegrade Sandviks IK med 10-3

Men alla finaler var inte så jämna. Finalen 1933 mot Sandviks IK vann Norrbyuskär med 10-3. Efter fyra minuters spel var ställningen till Sandvik 3-1 och publiken på Gammliaavallen i Umeå såg fram mot en storseger för Holmsundslaget innan öborna kom igång med sitt vinnande spel. I Norrländska Mästerskapen var laget i semifinal 1928 och i final 1929, båda gångerna mot den tidens bästa lag i norr, Bodens Bandyklubb. I de jämna matcherna på den nya fotbollsplanen hemma på ön, där ”skärarna” inte var lätta att tas med, vann Boden med 7-5 och 3-2.

Utövades många idrotter

Det var nu inte bara fotboll som intresserade skärets innevånare. Det utövades även skytte, segling, simhopp, friidrott, bandy, tennis, kägelspel, gymnastik, skidåkning osv. – Redan år 1899 kom kägelbanan till, kägelbanan som fortfarande finns kvar. Året därpå bildades en skytteförening och i augusti 1908 invigdes en idrottsplats med självaste Carl Kempe som initiativtagare. Han övertog ledningen för Mo och Domsjö från sin far Frans 1917. Carl spelade tennis på mycket hög nivå. Åren 1903-1915 var han i internationell elit med flera internationella svenska mästerskap i dubbel och singel. Spelet hade han huvudsakligen lärt sig under studietiden i Uppsala. Hans främsta merit som tennisspelare var OS-silvret i herrdubbel i Stockholm 1912 tillsammans med Gunnar Settervall, som var bäst i Sverige vid den här tiden. De förlorade finalen mot ett par fransmän. Kempe spelade då för KLTK i Stockholm, berättade Söderlind.

DM-final i bandy på Umeälvens

I bandy har Norrbyuskär ingen DM-seger men i en DM-final mot Umeå 1928 på Umeälvens is förlorade de knappt efter förlängning med 7-8 och det var enligt tidningsreferat tack vare en bragdardad insats av målvakten Johannes Pierre, som höll ner förlustsiffran. Kvinnor förde en undanskynd tillvaro inom idrotten på Norrbyuskär och verkar inte ha deltagit i de tävlingar som anordnades på ön. Många kvinnor fanns dock med inom gymnastiken där Norrbyuskärgymnasterna brukade ha offentliga uppvisningar. Tre gymnastikherrar från Norrbyuskärs Godtemplare blev till och med uttagna till OS i Berlin 1936 bland de 29 västerbottningar som deltog i den svenska uppvisningsgruppen. De tre var Harald och Sigvard Tjernström samt Ivar Hägglund.

Gudrun Titti Hedberg gymnastiklärare och eldsjäl vid Umeå läroverk på 1950-talet - idag still going strong

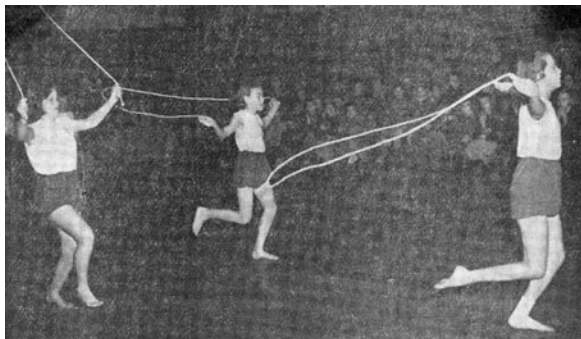
av Gunilla Moraeus

Hösten 1951 kom en ung nytexaminerad gymnastiklärare till Umeå Läroverk. Gudrun Lundgren-Heinestam hette hon. Några av oss i realskolans första klasser hade kanske hört talas om henne som konståkerska. I ett tidningsurklipp från vintern 1947 kan man läsa att Gudrun Lundgren segrade i seniorklassen i Umeå IK:s klubbmästerskap. I gruppen nybörjare pojkar segrade Jan Sterner, son till Umeå IK:s ordförande Sven Sterner. I juniorklassen återfinns namn som: Marianne Wixner, Gun Ekman, Ulla-Britt Ekman och Anna-Lisa Fromm. Längst ned i "Nybörjare flickor" står mitt namn, Gunilla Moraeus, och jag gick på läroverket då Gudrun kom tillbaka till Umeå 1951. Gudrun hade också andra goda resultat från distrikts- och Norrlandsmästerskap.

Startade grupp i frivillig gymnastik

Senare har Titti, som jag i fortsättningen kommer att kalla henne, berättat att på dåvarande GCI (Gymnastiska centralinstitutet), nuvarande GIH (Gymnastik- och idrottshögskolan), tog man ifrån henne glädjen i fråga om konståkning. Detta till trots kom hon alltså hösten 1951 tillbaka till Umeå. På läroverket hade dittills det äkta paret Axel och Karin Wästfeldt varit lärare i "Gymnastik med lek och idrott", som ämnet då hette. Plötsligt kom den nya gymnastikläraren, Titti. Snabbt startade hon en grupp i **frivillig gymnastik** på kvällarna. Man tränade balansgång på bom, hopp och mattövningar också, men gruppen utvecklades framför allt snabbt i gruppfristående. Från början hopprep med musik och litet lätt koreografi för 11–12-åringarna. Två små grupper från hörnen och förflyttning diagonalt över golvet – sex hopp och dubbelsväng.

Gymnastikuppvisning i december 1951. Under bilden i Västerbottens-Kuriren kan man läsa: "Ett av de bästa programinslagen var flickornas rephoppning till to-nerna av en foxtrot. Här ses från vänster Ulla Öhman, Mona Rosén och Birgitta Sjöström." VK:s skribent fortsätter: "det ska böjas i tid... då man sett Gudrun Heinestams flickor graci-öst balansera på bom och schwungfullt hoppa rep."

Hela truppen åkte året efter till Harstad, Umeås vänort i Norge, för uppvisning med sitt program. Man bodde i familjer och Harstadflickorna gjorde sedan återbesök i Umeå.

Umegymnasterna i maj 1953.

"Umegymnasterna visar sig på styva linan i kväll i läroverkets gymnastiksal. Vid gårdagens genrep knäpptes den här bilden, visande Lillemor Modig göra överslag på plint med gymnastikdirektör Gudrun Heine-stam som mottagare. De övriga tösorna heter från vänster Monika Björkén, Gunilla Moraeus, Kristina Staël von Holstein, Carin Strandmark, Judy Johansson, Lilian Andersson, Stina Myrberg och Britt-Marie Brändström."
(Västerbottens-Kuriren)

Senare kom käglor, uppvisningar i ljusblå dräkter och annan musik, och sen bollar och vita dräkter. Gruppen var ofta med vid stora evenemang, t.ex. gymnastikuppvisningar och överlämnande av blommor till fotbollslaget Flamengo från Brasilien som 1956 spelade på Gimoborg. Samma år var flickgruppen mogen att delta i SM i grupp-gymnastik.

SM i grupp-gymnastik i Halmstad juli 1956.

Från vänster: Gunilla Moraeus, okänd, Britta Eriksson, Vivi-Ann Håhlén, Gudrun Jänkälä, Lillemor Asp, Ulla ? , Barbro Brandelius, Monika Björkén, Judy Johansson, Lillemor Modig, Stina Myrberg och Gudrun Heine-stam.

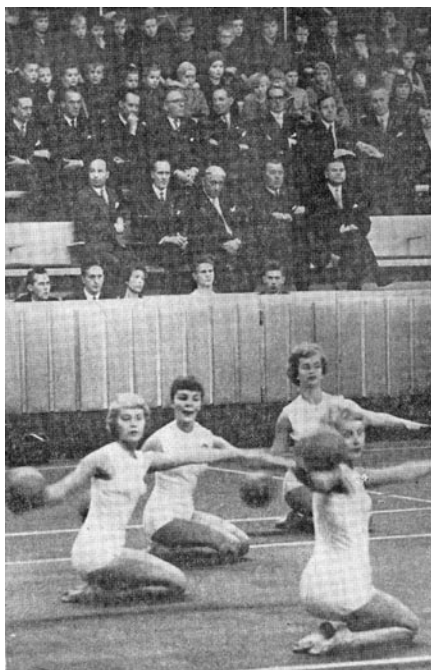
Några ur gruppen tävlade i hopp, några på bom, några på matta och alla i truppen var med i bollgymnastik. Umeå Läroverks IF tävlade i kvinnlig trupptävling, klass II, mot tre andra gymnastikföreningar, från Halmstad, Gävle och Västerås. Umeå placerade sig som nummer tre! Lillemor Modig tävlade även i senior-SM individuellt under

Gymnastikspelen i Halmstad. DN skriver om den 16-åriga skolflickan från Umeå, som ”glad och vän”, blev nummer 14, men inte fick starta i finalen.

Invigningen av Sporthallen 1958

Så kom invigningen av den nya Sporthallen i Umeå i november 1958. VK skriver: ”Graciösa töisers lek – nr 1 vid invigningen ... trollband publiken med sin bollek, rytmiskt och tekniskt oklanderligt. Där har ledarinnan Gudrun Hedberg gjort ett jättearbete.”

”Prins Bertil, landshövding Filip Kristensson, redaktör Dufvenberg, överstelöjtnant Alstermark och arkitekt Lettström beskådar den kvinnliga fågringen representerad av Umeå läroverks kvinnliga elittrupps tjugiga uppvisning i rytmisk gymnastik med bollar. Från vänster Karin Sjöstedt, Britta Eriksson, Kristina Staël von Holstein och Britt Sandström.”
(Västerbottens-Kuriren)

I bakgrunden syns även rektorerna Nils Eriksson och Sven Edlund från Umeå Läroverk respektive Centralskolan i Umeå. Framför prins Bertil syns några handbollsspelare och domare bland andra Bert Ågren, Ann-Britt Wiholm, Gimonäs och Gubben Ågren, Sandåkerns SK. Under invigningen spelades även en vänskapsmatch mellan Läroverket och Seminariet.

Umeå Läroverks kvinnliga handbollslag

Titti nöjde sig inte bara med att ha sina flickor i gymnastik. Snabbt skapades ett **handbollslag** som tävlade för Umeå läroverks IF. Flera av gymnasterna spelade då också handboll under serieperioden. Titti var ofta själv med. En mängd tidningsurklipp har hittats från damserien i Umeå. Lagen som deltog var IFK Umeå 1, IFK Umeå 2, Sandåkern och Läroverket. Läroverket fick ordentligt med stryk av IFK 1 och Sandåkern, men slog IFK 2. Ulla Öhman, 50-talets stora handbollsstjärna, var redan då värvad från läroverkets lag till Gimonäs. I tidningsurklipp framgår att Göta Jungdalen, Birgit Haglund och Helmi Appelblad var ett svårforcerat försvar för Läroverkets IF. Läroverkets lag flyttades sedan ned till en lägre serie, som kallades Södra Damserien. Då, 1957, vann Läroverket IF över IFK Holmsund, Tempo IF och Flickskolans IF. Birgit Haglund, då ordförande i IFK:s damsektion, värvade många av läroverkets flickor att i fortsättningen spela med IFK.

"Läroverkets damlag som tog hem södra damserien och i sista matchen slog Holmsund med 10-3, övre raden från vänster Birgitta Holmgren, Stina Myrberg, Gunnel Brändström och Gudrun Jänkälä. Undre raden Maj-Lis Holmström, Gunilla Moraeus, Karin Löfdahl, Judy Johansson och Britta Eriksson". (Västerbottens-Kuriren)

Flera spelare värvades till IFK Umeå och tidningsurklippen om Läroverkets handbollslag avtar. Eventuellt försvann laget också. Ulla Öhman från början Läroverkets IF och Birgit Haglund, IFK Umeå fortsatte spela i Uppsala för IF Thor. Ulla spelade även i landslaget.

Fina friidrottslöften i Umeå Läroverk

Friidrott ingick ju också i Tittis repertoar och i VK uppmärksammades att "Umeå läroverk har fina friidrottslöften." Många av handbollsspelarna och gymnasterna var duktiga friidrottare. Ulla Öhman sprang 60 meter och kastade slungboll. I läroverksskampen mot Skellefteå 1954 var Gunilla Moraeus framgångsrik i höjd och slungboll.

1955 blev Erling Edvinsson trippelsegrare i skolmästerskapen. I läroverksmatchen på I 20:s idrottsplats 1955 dök gymnasten och konståkerskan Britta Eriksson upp på 60 meter och i längd. Gymnasterna och handbollsflickorna fortsatte också i större tävlingar utom skolan. Birgit Haglund såg till att de duktiga friidrottsflickorna blev IFK-are. Under dam-DM i Bureå plockade Britta Eriksson poäng till IFK Umeå på 100 meter och längd och Gunilla Moraeus i diskus, slungboll och höjd. I diskus slog hon nytt distriktsrekord. I länslaget 1956 deltog Kristina Staël von Holstein, IFK Umeå i längdhopp och slungboll. Gymnasten Vivi-Ann Håhlén hade framgångar i IFK Umeås klubbmästerskap 1956. I Skolungdomens hösttävlingar på Stockholms Stadion 1956, dåtidens stora skoltävling, övertygade Umeå Läroverks Erling Edvinsson i längd, och Björn Mörén i höjd.

Konståkningen blomstrade under 1950-talet

Det har tidigare sagts att Titti inte uppmuntrades på GCI, nuvarande GIH, att ägna sig åt **konståkning**. Även om hennes egen tävlingstid var över blomstrade konståkningen stort under 1950-talet. Här kom gymnasterna tillbaka. Alla konståkare tävlade för Umeå Idrottklubb (UIK). Främst var det Britta Eriksson, tidigare omtalad som gymnast, handbollsspelare och friidrottare, som var det stora namnet i konståkning. Hon vann SM och Nordiskt mästerskap för juniorer redan 1954 som 12-åring. Gunilla Moraeus vann junior-SM i konståkning 1957 och Mona Rosén blev distrikts- och norrlandsmästare.

I tidningsurklippen framgår hur UIK:s konståkare åkte Västerbotten runt under 1950-talet. Ronny Hall övergav UIK ganska snart och såg världen med "Holiday on Ice". Umeåkarna hade uppvisningar i Flarken, Kålaboda, Ånäset, Boliden, Lycksele, Norrfors, Arvidsjaur, Vännäsby, Teg med flera orter. Bosse Sandström och Svante Hult var med överallt och för det mesta även Marianne Wixner, Gun Ekman, Mona Rosén m.fl. Man åkte iväg med "egen" stor taxi och kom hem framåt natten. Britta var förstås det stora dragplåstret. Tittis gymnaster dök också upp på ridtävlingar, utförsåkning mm.

Tittis gymnastikflickor spreds över landet

1950-talet gick mot sitt slut. Alla gymnaster, handbollsspelare, friidrottare, konståkare osv spreds över landet. Lillemor Modig var reserv i gymnastik till OS i Rom 1960 där förstås Tittis tränarinsats betytt mycket. Av Tittis gymnaster blev Gudrun Jänkälä, Mona Rosén och Kristina Staël von Holstein gymnastiklärare medan Carin Strandmark, Birgitta Sjöström och Gunilla Moraeus blev sjukgymnaster. Titti själv spelar idag golf och tar kanske också en ridtur då och då. Många av hennes elever spelar idag golf, andra boule, några deltar fortfarande i Veteran SM i friidrott, några åker skridskor och många åker skidor. Tittis stora insats med den frivilliga gymnastiken spred och sprider fortfarande ringar på vattnet.

Friidrottens utveckling i norra länsdelen med fokus på Skellefteå AIK

Idrottscafé i Skellefteå i september 2012

av Ivar Söderlind

Den 19 september 2012 hade Västerbottens Idrottshistoriska Sällskap (VIS) caféträff i Pressrummet i Skellefteå Kraft Arena med Staffan Brännström från VIS som koordinator. Totalt 27 personer hade mött upp.

Friidrottare från norra länsdelen i länets tiobäсталista genom tiderna

Ivar Söderlind redovisade inledningsvis sin rankinglista av länets tio bästa friidrottare genom tiderna och summerade meriterna för de sju på listan som kommer från norra länsdelen. I topp är **Bengt "BP" Persson** (senare Widmark) från Önnesmark, Lövånger. Han tävlade för den sedan länge insomnade föreningen FIF Burälven fram till 1960 och under resten av friidrottskarriären 1961-1971 för IFK Umeå. BP var i Sverigeeliten på sträckor från 1500 m till 10000 m och ett världsnamn på 3000 m hinder. Bengt rankades som världssjua på 3000m hinder både 1963 och 1965, deltog i 31 landskamper och segrade 23 gånger, vann 12 individuella SM-guld och förbättrade sex gånger svenska rekordet på 3000 m hinder till toptiden 8:33.8 1968.

Tvåa på rankinglistan är "spelevinkern" (enligt deltagare på caféträffen) **Kenneth Lundmark**, Skellefteå AIK. Den 2.01 m långa höjdhopparen rankades tre år i följd bland världens tio bästa i sin gren: tia 1968, fyra 1969 och åtta 1970. Han förbättrade det svenska rekordet till 2.17 1968 och 2.18 1969. Kenneths främsta meriter i övrigt är tredjeplatsen vid EM inomhus 1968, andraplatsen i friidrottskampen Europa-USA 1969, segern i Europacupens final 1970 och deltagande i 17 landskamper med 11 segrar. Han blev svensk mästare fyra gånger åren 1968-1971. I slutet av 1960-talet flyttade Kenneth till Provo i mormonstaten Utah i USA.

Trea på listan är "naturbegåvningen" **Lennart Hedmark**, Skellefteå AIK (aktiv i Skellefteå 1959-1969), född och uppväxt i Hedensbyn utanför Skellefteå. Som så många andra friidrottare under 1950- och 1960-talet gick han i Läroverket på Nordana. Efter studentexamen 1963 flyttade Lennart till USA för universitetsstudier under sex år. På somrarna var han hemma i Skellefteå och tävlade för Skellefteå AIK fram till 1970. Under sin Skellefteåtid blev han OS-11:a i tiokamp 1968, EM-sjua 1969, tog hem fem SM-guld 1963-1969, två i tiokamp och tre i spjut (personrekord 81.94). Vid Caféträffen menade Ivar att Lennart självklart skulle ha varit förstanamn på rankinglistan om hans prestationer då han lämnat Skellefteå AIK, tagits med i bedömningen. Han blev EM-tvåa i tiokamp 1971, OS-åtta 1976, segrade i Europacupen i tiokamp 1973 och slog svenska rekordet 13 gånger. Hans svenska rekord med 8 188 poäng placerade honom som världsåtta genom tiderna.

Den 2.01 m långe höjdhopparen Kenneth rankades tre år i följd bland världens tio bästa i sin gren: tia 1968, fyra 1969 och åtta 1970.

Foto: VIS:s bildarkiv

Femman på bästalistan, Gösta Brännström från Strömfors utanför Boliden, var 1950-talets store friidrottare i länet. År 1950, då han flyttat till Skellefteå och tävlade för AIK, blev han SM-tvåa på 400 m med distriktsrekordet 48.7 och ingick i de svenska lagen som blev bronsmedaljörer i stafett 4x400m vid EM i Bryssel 1950 och 4:a vid EM i Bern 1954. I Bryssel blev han knappt utslagen i semifinalen på 400m (sjua totalt). Under åren 1950- 57 var han given i svenska landslaget. Totalt blev det 23 landskamper (sju segrar och sju andraplatser) och svenskt rekord på 400 m med 47.4. Sveriges friidrottsexperten under 1950-talet var förundrade över att Gösta Brännström kunde hålla sin höga klass som sprinter och kvartmilare trots att han var bosatt så långt norrut. Under vinterhalvåret tränade han dagligen på halkiga vägar eller på den hårt packade snön på Skellefteå Travbana. Förklaringen till Göstas prestationer var naturligtvis naturliga anlag men framför allt hans, systematiska träning. På träningsidan ansågs han vara en föregångare, vilket underströks av flera deltagare på caféträffen.

Sexan på listan Karl-Uno Olofsson var Sveriges och Nordens bästa medeldistanslöpare i mitten av 1960-talet. Han är född och uppväxt i jordbruksbyn Kussjö i nuvarande Vindelns kommun. Till och med 1960 tävlade han för FIF Burälven och därefter för IFK Umeå. Han blev nordisk mästare på 1500 m 1965 och gick till semifinal på samma distans vid OS i Tokyo 1964, deltog i 13 landskamper 1963-1965 (nio segrar), vann fyra SM-guld, ett på 800 m 1965 och tre på 1500 m 1963-1965. Karl-Unos tider på 800 m (1.47.9) och 1500m (3.41.8), noterade 1965, är fortfarande

distriktsrekord för Västerbotten. Under de senaste åren har Karl-Uno varit en av de tongivande ledarna i IFK Umeå.

Nia på listan är Birgit Bringslid som är länets genom tiderna bästa kvinnliga löpare på sträckor från 3000 m upp till och med marathon. Hennes stora framgångar kom när hon fyllt 35 år. Sedan hon fått jobb som mattelärare i Skellefteå 1978 började hon tävla för Skellefteå AIK, "värvad" av K G Marklund. Hon gjorde 16 landskamper 1980-1990 (11 på 3000 m och fem på 10 000 m). Totalt blev det 17 SM-medaljer (4 guld, 10 silver och tre brons). Hon innehar fortfarande distriktsekorden på 3000 m 9:05.71, 10 000 m 33:38.01, halvmarathon 1:12.03 och marathon 2:34.49. Den senare tiden noterade hon som 45-åring i Berlin den 29 september 1991 i sin allra sista tävling. Imponerande 1:12.03 på halvmarathon noterade hon vid folkfesten Skellefteå Midnight Marathon 1986 (Sverigefyra genom tiderna).

Tia på bästalistan är spjutkastaren Leif Lundmark, Skellefteå AIK. Liksom sin tränings- och tävlingskompis Jerry Holmström (1953-1990) är han uppväxt i byn Långviken, 13 km utanför Skellefteå. Under 1970-talet hade Leif och andra kastare

i Skellefteå AIK ofta små kasttävlingar i den idylliska miljön på Nordanå, numera Skellefteå Museum. Där fanns såväl kulring, diskusring som släggring och det var även möjligt att kasta spjut där. Åren 1976-1985 deltog han i 20 landskamper och tog sex SM-medaljer (tre silver och tre brons). År 1976 lossnade det ordentligt då Leif vid Finnkampen för första gången passerade 80 metret och noteradel 80.96. Hans spjutkarriärs topp inträffade vid en tävling i Karlskrona i juni 1979 då han kastade finfina 89.92. När friidrottsåret 1979 summerades var han världsåtta i spjut.

Birgit Bringslid, Skellefteå AIK är länets genom tiderna bästa kvinnliga löpare på sträckor från 3000 m upp till och med marathon.

Foto: VIS:s bildarkiv

Friidrottens historia i Skellefteå med omnejd

Från studiecirkelrapporten **"Friidrottens historia i Skellefteå"** (225 A4-sidor), från 2002, gav Kjell-Göran Marklund några smakprov vid caféträffen. Under 1900-talets allra första år anordnade skyttegillena kombinerade fester och friidrottstävlingar som ibland lockade mer än 1000 personer. De första idrottsföreningarna med friidrott på programmet kom några år senare med början i Bureå 1904 och de kommande åren i

bl a Byske, Ursviken och Burträsk. IFK Skellefteå som bildades 1909 deltog med en fyrmannatrupp vid DM i Umeå 1910 och Skellefteborna segrade i sju grenar. Framgångsrikast var **Bertil Renhorn** som vann fem av grenarna stav (290), höjd (165), slägga (26.05), spjut (75.31) och kula (17.65). Resultaten i spjut och kula gäller sammanlagt höger och vänster hand.

Kjell-Göran berättade att efter krigsslutet bildades Skellefteå IF 1918 och Skellefteå AIK 1921. Under 1920-talet hade norra länsdelen ett flertal idrottsmän av god klass. Framgångsrikast var **Bertil Grundberg**, SIF som 1927 blev SM-trea med 51.1. År 1935 slog **Ivar "Ivve" Norin**, Bolidens FFI till med distriktsrekordet 7.30 i längd, ett rekord som stod sig i 39 år då **Lennart Lindström**, Skellefteå AIK hoppade 7.52. "Ivve" deltog även i tre landskamper. Kjell-Göran Marklund berättade att "Ivve" när han fyllde 90 år 2003 fick en presentbok av Skellefteå AIK. Enligt uppgift levde "Ivve" vid tiden för caféträffen i september 2012. Kjell-Göran berättade vidare att han som sjuåring 1942 fick följa med sin pappa till Norrvalla när världsrekordlöparen **Gunder Hägg** löpte 1500 m på 3.53.4 inför en rekordpublik på nära 2000 personer. Framgångsrika på 1940-talet var **Henning Sjöström** från Burträsk och Skellefteå AIK, senare känd advokat, med 70.20 i spjut (världsfyra 1944) och **Staffan Renhorn**, Skellefteå IF som 1944 sensationellt vann JSM på 1500 m med tiden 3.54.4. 1950-talets giganter var landslagskaptenen **Gösta Brännström**, Skellefteå AIK (svenskt rekord på 400 m med 47.4) och landslagskollegan/klubbkamraten **Gullbrand Sjöström** (74.64 i spjut). På 1950-talet började kvinnliga friidrottarna visa framfötterna. Vid premiären för DM i friidrott för damer 1951 vann **Elisabeth Johansson**, Skellefteå AIK tre av de fyra DM-grenarna: höjd med 1.45, längd 4.68 och slungboll 38.21. 1960-talet var den verkliga storhetstiden för länets friidrott med en uppsjö landslagsmän från norra länsdelen som **Lennart Hedmark** (spjut), **"Jalle" Burman** (långdistans), **Örjan Johansson** (100 m), **"Lillen" Burlin** (stav), **Greger Lindström** (höjd), **Kenneth Lundmark** (höjd), **Lennart Lindström** (längd) osv. På 1970-talet var de stora stjärnorna **Leif Lundmark** (spjut), **Birgitta Båga** (400 och 800m) och **Birgit Bringslid** (långdistans). Birgit och Birgitta är norra länsdelens bästa friidrottsflickor genom tiderna. Birgitta var i flera år omkring 1980 given i landslaget. Hennes distriktsrekord på 400 m (53.71) och 800 m (2.06.39) var av yppersta klass och hon är mycket nära att platsa på länets tiobäсталista genom tiderna.

Staffan Brännström ställde vid caféträffen frågan varför friidrotten i Skellefteå fick ett sådant lyft under 1960-talet? Deltagarna menade att den skicklige tränaren **Lars Rydell** och ledaren/eldsjälen/innovatören **Bertil Ersson** hade stor del i att ett stort antal friidrottstalanger under dessa år utvecklades till svensk elitklass. Även **Leif Hellgren** (SM-tvåa i spjut 1958 med 72.10) bidrog till framgångarna med sin kastskola där han med början 1958 instruerade många lovande ungdomar. Bertil Ersson hade stora vyer och låg bakom internationella friidrottsgalor (Skelleftespelen) liksom SM i mångkamp 1976 och stora SM 1977 på nyanlagda Anderstorps IP.

Några röster vid caféträffen

Skellefteå AIK:s idag bäste friidrottare släggkastaren **Mattias Lindberg** berättade vid caféträffen att han genom systematisk träning under flera år nu var Sverigefyra i sin gren och att han måste bli ännu starkare för att nå sitt mål att kasta över 70 meter. Det skulle även behövas en eluppvärmd kastrång i Skellefteå för att kunna bedriva effektiv kastträning under hela året. **Greger Lindström**, med 210 som bäst i höjd 1964, beskrev hur Skellefteå läroverk blev bästa skola vid "Skolungdomens" hösttävlingar på Stockholms Stadion 1961 och hemförde "Kungens Kanna". Greger segrade i höjd med 201 före träningskompisen **Martin Holmström** på samma höjd. Tre guld, fem silver och tre brons blev det till Skellefteå läroverk. **Birgitta Båga** berättade att hon inte hade tränat för och sprungit något tävlingslopp på 800 m när hon 1981 var med i en landslagsuttagning och till sin förvåning blev tvåa och uttagen i landslaget. Under året deltog hon sedan i tre landskamper på sträckan, blev SM-tvåa och noterade distriktsrekordet 2.06.39. **Walter Widmark**, som med efternamnet Persson, blev distriktsmästare på 800 m för IFK Umeå 1968 med tiden 1:59.5, erkände att han under sin aktiva aldrig kunde tänka sig att träna så hårt som sin bror Bengt Persson. Liksom BP tävlade han i början för FIF Burälven, som under 1960-talet hade många duktiga friidrottare i sina led och var framgångsrika i seriematcherna. Skellefteå AIK Friidrotts ordförande **Marjo Bodén** berättade att SAIK är till för alla, både elit och bredd. Alla är lika välkomna. Klubben har 450 medlemmar varav 175 barn och ungdomar i friidrottsskolan. **Per Andersson** avslutade kvällen med att ge exempel på hur det är att vara förbundsstarter, inte minst vid stora veteranävlingar med tusentals deltagande löpare.

Fr v Greger Lindström, Sten-Erik Wihlborg, Wiveca Ögren, Per Andersson och Ola Norgren vid caféträffen i Skellefteå. Foto. Leif Stening

Friidrottens historia i Västerbotten med fokus på södra länsdelen

Idrottscafé i Umeå i oktober 2012

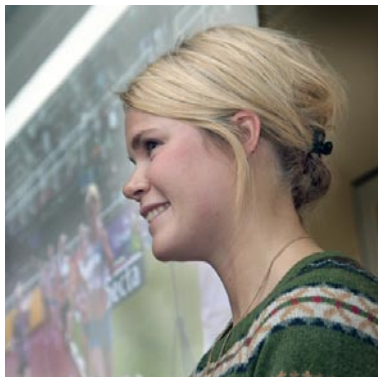
av Gunnar Eriksson och Inger Nilsson

När Västerbottens Idrottshistoriska sällskap bjuder in till idrottscafé handlar det om både dåtid och nutid. Så var det den 24 oktober 2012 när ämnet för träffen i IFK Umeås klubblokaler var friidrott och där närmare 40 intresserade hade samlats.

Viktoria Tegenfeldt var inbjuden

Medeldistanslöparen Viktoria Tegenfeldt, Tvärålands och numera även IFK Umeås landslagstjej, var inbjuden att berätta om sin karriär. Hon var som bekant en stor ungdomsstjärna (allra bäst på 800 meter), tog ett tre och ett halvt år långt uppehåll efter gymnasiet för att därefter starta om och har nu vunnit SM-tecken såväl 2011 som 2012.

– Så här i efterhand var uppehållet bra, jag kom ifrån den där tunga prestationsångesten och mognade också som människa, berättade Viktoria som fick nyfikna frågor från de många närvarande. Viktorias problem för dagen stavas skador.... – Jag har såväl förra hösten som denna dragits med knäproblem och tror att det beror på att jag tävlat för mycket, sa Viktoria. som också medgav att det skulle vara mycket roligt att vara med i ett OS. Nästa gång 2016 i Rio de Janeiro i Brasilien. Och så har hon SM på hemmaplan redan 2014 då hon skall vara i toppform helgen 1-3 augusti.

Viktoria Tegenfeldt, IFK Umeå fick många frågor från deltagarna vid caféträffen. Foto: Leif Stening

Karl-Uno skottade

En annan legendar, medeldistansaren Karl-Uno Olofsson, var också på plats och redogjorde bland annat för varför det inte gick som han hoppats i OS i Tokyo andra halvan av oktober 1964.

– Jag hade gjort bort formtoppen tidigare under säsongen, kände direkt där i Japan att jag inte hade någon kraft i benen, sa Karl-Uno som också minns den givande försäsongsträningen i K4:s ridhus.

Karl-Uno Olofsson, IFK Umeå berättade vid caféträffen om OS i Tokyo 1964 där han gick till semifinal. Foto: IFK Umeås bildarkiv

– Där fick vi börja med att skotta fram ett meterbrett spår genom hästdyngan.

Denna idrottscaféträff bjöd också på en genomgång av Västerbottens främsta friidrottare genom tiderna. Västerbottens-Kuriren presenterade 2010 en egen ranking över länets bästa friidrottare genom tiderna varefter Västerbottens Idrottshistoriska Sällskaps ordförande och tillika friidrottsoraklet Ivar Söderlind gjorde en egen.

Många kändisar

Med dessa bästalistor som underlag berättades om alla duktiga friidrottare som Västerbotten haft genom årens lopp där IFK Umeås hinderlöpare Bengt "BP" Persson, senare Widmark, toppar båda listorna. Vi genomgången av länets friidrottshistoria kom man också in på dåtida aktiva som Orvar Bergmark, Byske (kula), Hennings Sjöström, Skellefteå AIK (spjut), Per-Olof Enqvist, Burälvens FIF (höjd) och Lars Widding, IFK Umeå (sprint och längdhopp) vilka alla senare blev mycket mer bekanta och berömda i andra sammanhang än friidrottens. Nämnas ska också att en liknande friidrottsträff med fokus på norra länsdelen arrangerades i Skellefteå en månad tidigare.

Bengt "BP" Persson med sitt lätta och naturliga löpsteg var ett världsnamn på 3000 m hinder.

Foto: IFK Umeås bildarkiv

Intresserade deltagare vid caféträffen i Umeå. Tredje man från vänster är "BP:s" bror Valter Widmark. Foto: Leif Stening

Brottning – en idrott ned långa traditioner i Västerbotten - Idrottscaféträff i Umeå i november 2012

av Lars Lindgren och Ivar Söderlind

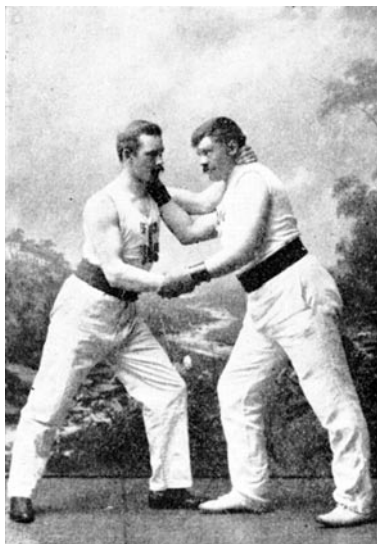
25 intresserade hade kommit till IFK Umeås klubblokaler när VIS, Västerbottens Idrottshistoriska Sällskap, den 14 november 2012 hade kallat till Idrottscaféträff. Ämnet för kvällen var "Brottning - en idrott med långa traditioner i Västerbotten". Det var som vanligt VIS ordförande Ivar Söderlind som var koordinators.

Umeå IK enda brottarklubben i Umeå idag

Ivar berättade, med hjälp av foton från olika tidsepoker, i stora drag om brottningens utveckling och fördelade ordet till alla som ville berätta och ställa frågor. – Just nu är det "bara" inom Umeå IK som man verkar ha riktig brottningsverksamhet igång i Västerbotten. BK Nordan i Skelleftehamn och Lycksele SK, som båda är klubbar med massor av meriter, hade fram till för några år sedan bra verksamhet med många ungdomar i träning, berättade Ivar inledningsvis. – Men i höst har vi ungefär 90 ungdomar på våra träningar i Gammlihallen flera gånger i veckan, fyllde Umeå IK:s brottningsstränare Conny Tärnklev i.

Brottning i Umeå och Lycksele vid sekelskiftet 1900

Ivar berättade vidare att redan vid sekelskiftet 1900 fanns det två idrottsklubbar i länet som hade brottning och kraftsport på programmet. Det var Atlet- och Gymnastikföreningen Concordia i Lycksele, bildad 1898, och Umeå Atletklubb, bildad 1900. Ofta arrangerades då brottnings- och tyngdlyftningstävlingar i samband med soaréer och marknader. På en gammal brottningsbild från Umeå vid denna tid (bilden visades vid caféträffen) återfinns möbelhandlaren John Hermansson och färgaren Oskar Sandberg i en tuff batalj.

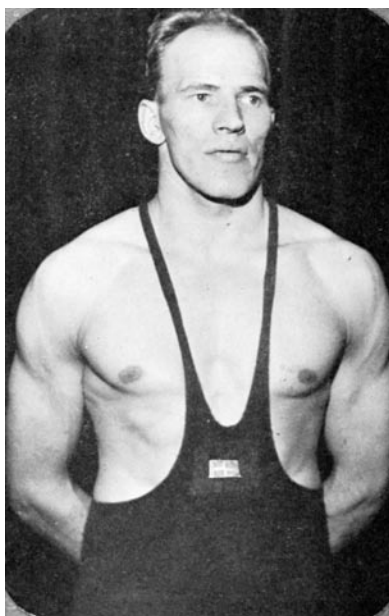
Hasse Johansson, Skellefteå AIK – länets förste svenske mästare

1936 fick Västerbottens sin förste svenske mästare och landslagsman i brottning. Det var bantamviktaren Hasse Johansson från 1930-talets bästa länsklubb Skellefteå AIK. Klubben blev tre gånger under dessa år segrande fyrstads- och landslagslag.

Möbelhandlaren John Hermansson och färgaren Oskar Sandberg i en tuff batalj i Umeå i början av 1900-talet. Foto: Ur Västerbottens Idrottsförbunds minnesskrift 1948

med Hasse som ankare. När Skellefteåklubben 1936 fick anordna JSM i brottning, det första i övre Norrland, överraskade han stort genom att lägga den ena motståndaren efter den andra på rygg och ta hem mästerskapet. År 1938 blev det en andraplacering vid Stora SM i lätt tungvikt och två klara segrar vid B-landskamperna mot Finland. För sina insatser tilldelades han Västerbottens-Kurirens guldmedalj för årets bästa idrottsprestation i länet. Han upprepade landskampssegrarna året därpå vid returmatchen i Finland.

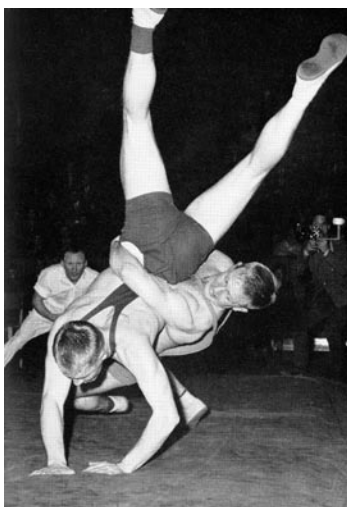
År 1940 debuterade Hasse i A-landslaget mot Finland och lade sina båda finska motståndare på rygg med sin fruktade backhammerkoppling. De följande åren då han utbildat sig till polis och flyttat till Norrköping blev det fler landskampssegrar och många andra framgångar. Både 1943 och 1944 blev han svensk mästare i fristil men sedan var det slut med framfarten på brottarmattan. Han blev oväntat svårt sjuk och den 31 maj 1945 somnade Skellefteås bästa brottare genom tiderna in för alltid.

Hasse Johansson, Skellefteå AIK flera gånger landskampssegrare och svensk mästare under 1930- och 1940-talet. Foto: Ur Skellefteå AIK:s "Sex decennier med Skellefteå AIK"

Många brottningsklubbar i länet

Som mest har det funnits ett tiotal brottningsklubbar i länet. Förutom Umeå IK och Skellefteå AIK minns många äldre alla framgångsrika brottare från bl a Boliden, Skellefteå, Vilhelmina, Vännäs, Ånäset, Holmsund, Obbola, Burträsk och inte minst Lycksele SK som hade sin storhetstid från 1930-talet fram till 1960-talet. Klubben har arrangerat många stora tävlingar (Nordiska Mästerskap, SM, landskamper osv) och har haft många duktiga brottare i sina led alltifrån legendariske tungviktaren Herman Jonsson fram till svenske mästaren Leopold "Leppe" Israelsson, för att bara nämna ett par. Fartfyllda och kastvilliga "Leppe" blev sensationellt SM-tvåa i weltervikt för Lycksele

Kastvilliga Leopold "Leppe" Israelsson började sin framgångsrika brottningskarriär i Lycksele SK. Foto: VIS fotoarkiv

SK 1956 och blev sedan han flyttat till Arboga svensk mästare två gånger, deltog i sex landskamper och representerade Sverige i OS i Rom 1960. Den store ledaren i Lycksele SK var Kjell Strömberg. Det var hans stora intresse som höll igång klubben i många år. I ca 25 år var han ordförande i Västerbottens Brotningsförbund.

Umeå IK länets stora brottarklubb

Umeå IK är totalt sett den största och mest framgångrika brotningsklubben i länet. 1931 tog man över brotningsverksamheten från Umeå Boxnings- och Brottarklubb som bildats 1925 av inflyttade Linköpingsbon och sadelmakarmästaren Agne Holm, som sedan höll i trådarna i Umeå IK:s brotningssektion i många år. På lediga stunder tillverkade han själv den erforderliga brottarmattan och upplät sin egen verkstad till träningslokal. Det boxades bröts och kastades flitigt på sadelmakeriet under träningskvällarna. Redan 1931 arrangerade Umeå IK DM i brottning på K4 i samarbete med regementsföreningarna och ovan nämnde Agne Holm blev distriktsmästare i lättvikt. För att klara ekonomin anordnades dans i regementets gymnastiksal. Inkomsten blev 148 kronor. En egen brottarmatta för 730 kronor inköptes på avbetalning 1932.

I slutet av 1940-talet var det på grund av brist på tränare och lämpliga lokaler mycket låg brotningsaktivitet i UIK. År 1950 flyttade 17-årige Sören Svedberg från Njurunda till Umeå för att lära sig till möbeltapetserare och bidrog under kommande år till att det blev det fart på verksamheten. Sören är son till Rudolf ”Preven” Svedberg, riksinstruktör i brottning 1956-1972 och olympisk guldmedaljör i weltervikt grekisk-romersk stil i Berlin 1936. Med Sören som entusiastisk aktiv och även tränare, först i gamla brandstationens lokaler på Brandmannagatan och från 1958 i nybyggda Sporthallen (numera Gammliahallen), utvecklades Umeå IK till en av landets bästa brotningsklubbar.

Stora tävlingar i Umeå Sporthall

Det har under årens lopp arrangerats många stora tävlingar i Sporthallen (omdöpt till Gammliahallen 2001) i form av seriematcher, norrländska mästerskap, landskamper, brotningsgalor, 4-stadsbrotningar, ungdomsbrotningar osv. I december 1971 arrangerades en internationell brottargala i Sporthallen med idel världselit och med världsmästaren Pelle Svensson som det stora dragplåstret.

Bland stora ledare och tränare från 1950-talet och framåt kan nämnas, förutom Sören Svedberg, även Axel Karlsson, Erik Pettersson, Paul Jonsson, Leif Samuelsson, Mikolaj Gladski, Robert Duvhagel, Jan Markström, Maj-Lis Markström och idag Conny Tärnklev med flera.

Sören Svedberg hade även framgångar som brottare under 1950- och 1960-talet bl a med 4:e plats vid SM, medaljer vid B-SM och flera DM-tecken. Under caféträffen berättade Sören många brotningsminnen och dessutom underhöll han med sång i kaffepausen understödd av Lennart Lindström på dragspel. Sören berättade bl a om när han vid en ”Catch as Can-gala” i Sporthallen 1973 till ett tusental entusiastiska åskådares jubel klev upp i ringen och två gånger lade ett ”fläskberg” till motståndare på rygg. Enligt VF:s utsände var det kvällens enda höjdpunkt.

Leif Samuelsson på plats vi caféträffen

På 1950- och 1960-talet hade Umeå IK många duktiga brottare i sina led med landslagsmännen Leif Samuelsson och Holger Sundström som de främsta och utvecklades till en av landets bästa brottarklubbar. På plats vid caféträffen fanns Leif Samuelsson som berättade om träning och tävling under sin aktiva tid. Han är länets mest framgångsrike brottare genom tiderna på manliga sidan med SM-guld i weltervikt 1965 och 1967 och totalt 10 SM-medaljer 1956-1967. Holger Sundström i flugvikt blev svensk mästare 1961 och tog hem 8 SM-medaljer åren 1956-1965. Bland andra meriterade UIK-brottare med framskjutna placeringar i Norrländska Mästerskap och DM under denna

Leif Samuelsson och Holger Sundström, Umeå IK två domanter i Västerbottninsk brottning under 1950- och 1960-talet. Foto: Hans-Olov Lundkvist

tid bör David "Findus" Lindqvist, Carl-Axel Lindberg, Kenneth Lundberg, Gunnar Jonsson och Lennart Nordström särskilt framhållas.

Mest framgångsrika i UIK på 1970-och 1980 talet var Runar Högberg, bröderna Engman, Bernt Lindström och Lennart Renmark. På 1980-och 1990-talen var Bo-Gunnar Samuelsson och Hans Jakobsson de stora namnen och under 2000-talet Tobias Markström och Jim Stenlund (två JSM-guld).

Dambrottning med stora framgångar

Dambrottning kom med på Umeå IK:s program 1995 och Cecilia Ahlenius nådde snabbt stora framgångar. Under kommande år vann hon sex Senior-SM-guld och EM-silver för ungdomar. Även Skelleftefjetjejen Sandra Stål, BK Nordan var ett stort namn med SM-guld för seniorer, fyra guld i USM och silver vid EM för ungdomar. Under 2000-talet har i första hand just dambrottarna fortsatt visa hög klass.

Cecilia Ahlenius, Umeå IK länets främsta brottare under 2000-talet. Foto: Magnus Johansson

Under 2010-talet har allt fler Umeåungdomar fått upp ögonen för brottningen och den allsidiga träning den ger. Många unga UIK:are håller sig väl framme och tar medaljer vid stora tävlingar. Tränaren Conny Tärnklev berättade om tävlingsverksamheten och kommande brottningar på hemmaplan: – Det blir, för alla som vill tävla, ganska långa resor och flera av våra ungdomar tävlar rätt så flitigt. I alla fall två gånger i månaden och i februari 2013 blir det norrländska elitbrottningar i Gammliahallen.

Caféträffen avslutades med uppvisningsbrottning

Kvällen avslutades med att tre av Umeå IK:s lovande brottarungdomar Samuel Eriksson, Tilda Tärnklev och Julius Tärnklev uppvisningsbrottades på brottningsmattan som riggats upp i IFK Umeås klubblokaler. De visade en provkarta på grepp både i grekisk-romersk stil och fristil och besvarade cafédeltagarnas många frågor om träning och tävling.

Samuel Eriksson, Umeå IK kopplar grepp på klubbkamraten Julius Tärnklev under caféträffen.

Foto: Lars Lindgren

Före elitbrottaren och brottningsstränaren Sören Svedberg underhåll med sång i kaffepausen.

Foto: Lars Lindgren

Fotnot: Umeå Brotningsförening var tidigare en del i Umeå IK men är sedan 2013 en fristående förening utan några övriga sektioner.

Sporthandlaren Verner Zingmark och Lasse Kühler

av Lennart Forsberg

Denna text är hämtad från "Å andra sidan" på Lennart Forsbergs hemsida www.ordbanken.se. Där kommer han regelbundet med "en och annan tanke kring händelser i när och fjärran". Dessa tankar publicerade Lennart den 4 augusti 2013.

Lasse Kühlers föräldrar var från Umeå

Dagens Nyheter porträtterade dansaren Lasse Kühler när han fyllde 75 år den 6 augusti 2013. Bland mycket annat berättar han att hans pappa var en spjuver och skålm från Umeå! Det visste jag inte – men med Googles hjälp vet jag nu mycket mera. Lasse Kühlers mamma hette Astrid och var även hon från Umeå. Det var mamma Astrid som fick Lasse att intressera sig för dans när han var 14 år – hon hade själv en charleston-tävling på Stora Hotellet i Umeå på sin meritlista.

Verner Zingmark på Monarks sportaffär

Lasse Kühlers pappa hette Verner Zingmark och var något av en kändis i Umeå på 30- och 40-talet. Han var ofta konferencier på Barnens Dag och var mycket intresserad av längdskidåkning, men han var också en framgångsrik sporthandlare. Under Verner Zingmarks ledning blev Monarks sportaffär i Umeå känd i hela landet. Verner Zingmark anställde nämligen IFK Umeås längdåkaress Sme-Harald Eriksson, Gunnar Karlsson och Martin Lundström. Med tre skidkungar i butiken strömmade kunderna till butiken intill dagens vänortspark i hörnet av Kungsgatan och Västra Kyrkogatan.

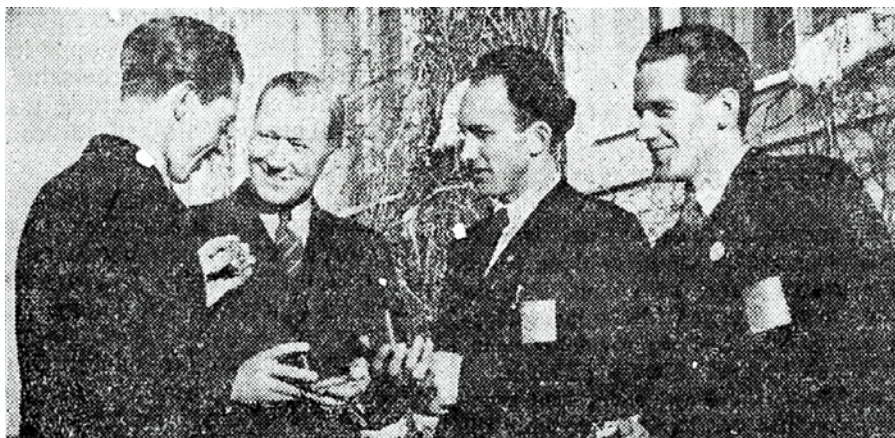

När Martin Lundström visar upp ett par skidor på Monark i Umeå 1951 för Jamaicas friidrottsess Herb McKenley hade Verner Zingmark redan slutat sina dagar - han avled den 11 november 1949. Foto: IFK Umeås bildarkiv

Ville undvika skandal

När Lasse Kühler föddes den 6 augusti 1938, var det inte ett alltigenom lyckligt ögonblick – Verner Zingmark var nämligen gift med sin Selma när Lasse blev till. – Verners Selma var rik som ett troll, och för att undvika en skandal gifte sig min mamma Astrid istället med civilingenjören Albert Kühler. Han trodde till sin död att jag var hans son, har Lasse Kühler berättat i Hemmets Journal. Det var inget lyckligt äktenskap. Mamma Astrid älskade inte honom – hon älskade Verner, har Lasse Kühler också berättat.

Dansaren Lasse Kühler berättade när han fyllde 75 år 2013 att hans pappa hette Verner Zingmark, framgångsrik sport-handlare på Monark i Umeå under 1940-talet.

Olympierna Martin Lundström, Harald Eriksson och Gunnar Karlsson visste inte vad ödet hade i beredskap åt dem, när de visade sin chef på Monark köpman Zingmark de olympiska medaljerna från OS i St Moritz 1948. Foto: Västerbottens-Kuriren, 1948

"Sventa" Enqvist – den legendariske ishockeymålvakten

Idrottscafé i Umeå i januari 2013

av Lars Lindgren och Gunnar Eriksson

– Många förknippar mig säkert med Tegs SK men jag var mycket annat än enbart Tegare. Så inledde förre ishockeymålvakten Sven-Olof "Sventa" Engqvist, 80 år ung, när han inför 15 intresserade åhörare den 30 januari 2013 var gäst vid en caféträff hos Västerbottens Idrottshistoriska Sällskap i IFK Umeås klubblokaler.

Började släktforska

– Jag började släktforska för en tid sedan och sammanställde mitt idrottsliv om någon annan någon gång skulle vilja veta mer om just mig. Idrotten gav mig så oerhört mycket, berättade "Sventa".

– Att jag sitter i IFK:s klubblokaler är en sak som närmaste vore en omöjlighet under min aktiva tid, skrattade "Sventa". Då var det så kallade vattentäta skott mellan klubbarna och då inte minst mellan Tegs SK och IFK Umeå även om det inte var ovänskap men hård konkurrens. Och jättehårda derbyn.

Sven-Olof "Sventa" Engqvist har tecknat ned sina idrottsminnen från den långa karriären som framförallt handlade om målvaktsspel i ishockey för 50-60 år sedan. Foto: Lars Lindgren.

Föddes och växte upp i Umeå

– Jag föddes och växte upp i centrala Umeå. Mina föräldrar drev ett hotell i korsningen mellan Rådhusplanaden och Norrlandsgatan och vi grabbar spelade ofta fotboll på Norrlandsgatan, berättade Sven-Olof.

Engqvist talade om att han som grabb höll på med många idrotter. Det var friidrott, fotboll, handboll, bandy. Redan 1942 va han som tioåring med och startade en idrottsförening.

– Den fick namnet Älgarna och var en kvartersförening. Samtidigt bildade ett annat gäng föreningen VIG, "Vårat Idrotts Gäng". Det var många hårda matcher mellan oss och VIG. Men båda föreningarna var i grunden UIK-anhängare. Jag gick sen in i Umeå IK och UIK hade då faktiskt hockey på programmet under några år. För mig blev det från 1952 enbart ishockey och då som målvakt i Tegs SK. Jag spelade sedan två säsonger i Skellefteå IF innan jag slutade i mitten av 60-talet.

Ishockey på Lillån och Umeälven

Tegs ishockey bedrevs i början både på isen på Lillån, som frös tidigt, och på Umeälven uppströms Gamla Träbron. Där fanns det även ett kallbadhus fick caféträffens åhörare veta.

– Tegs bäste hockeyspelare alla tider är enligt min mening Bosse Wallström. Han gick till slut till Grums men skulle i stället ha valt en klubb i Stockholm. Då hade han kunnat gå hur långt som helst, menade. ”Sventa” som berättade en mängd minnen och anekdoter från sin aktiva tid. Hur Gammliavallens vaktmästare skaffade sig en skock får för att få hjälp med gräsklippningen, att hans första idrottsminne var när han såg Monte Carlo rallyts start i Umeå 1937 osv.

Utvecklade målvaktsskydd och plockhandske

Han berättade även om hur han var med om att utveckla målvaktsskydd för ben och ansikte och hur han arbetade med att få till en bra plockhandske.

– Jag fick kontakt med tillverkare och leverantörer i både England och Kanada och var här i Norrland först med en basebollplock, men också med riktiga målvaktsbenskydd, minns ”Sventa” som också utvecklade en svensk variant av den första ansiktsmasken.

– Jag fick Rulle Lindberg att göra en gipsavgjutning av mitt ansikte, sen värmdes vi plexiglas i ugnen och det här kom sen min morbror att syssla med en hel del. Delar av min målvaktsutrustning är faktiskt på museet nu.

Stilstudie av Sven-Olof "Sventa" Enqvist på den tid då huvudskydd inte var obligatoriskt.

Fotoägare: S O Enqvist

Islada och konstfruset på Teg

Självklart kom ”Sventa” även in på hur och när isladan kom till Umeå.

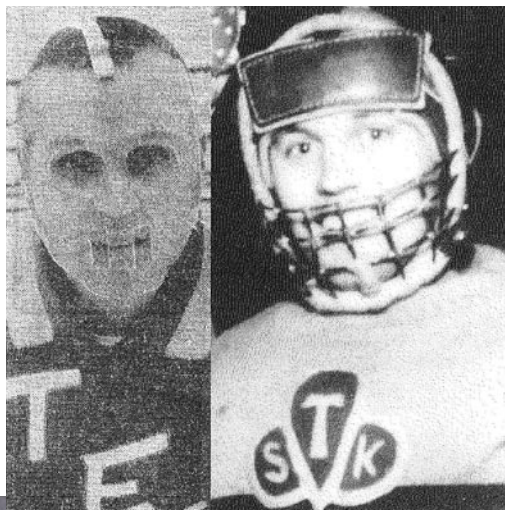
– IFK Umeå ville ha en konstfrusen bana vid Sporthallen, numera Gammliahallen. Den skulle ligga där tennisbanorna låg men någon tennisälskande med bestämmanderätt inom kommunen satte stopp för de planerna. Vi i Tegs SK började då undersöka möjligheterna att kunna få konstfruset på Teg. Det gick tungt i början men så småningom kom det till stånd det som skulle bli Isladan på Teg. Den invigdes 1963. – Det var roligt när lag som Wembley Lions, Nottingham Panthers och ett flertal lag från dåvarande Sovjet och Tjeckoslovakien kom hit och spelade. Tjeckerna finansierade det via att sälja sprit eller kristall.

Efter den aktiva tiden var ”Sventa” under två år tränare för i IFK Umeås ishockeylag. På en bild från säsongen 1966-1967 visade Engqvist upp en mängd legendarer. En av de största var kvällens uppskattade fördragshållare.

"Sventa" utvecklade en svensk variant av den första ansiktsmasken t.v. och till höger med huvudskydd av annan modell.

Fotoägare: S O Enqvist

Skellefteå IF:s lag som vann div II Norra A 1960. Fyra från vänster i främre raden är "Sventa".

Fyra toppmålvakter i Tegs SK:s klubbtröja. Fr.v. Gunnar Bäckman, Gunnar Emanuelsson, Sven-Olof Enqvist och Anders Rönnqvist.

Aktuellt om idrottsskador med en historisk inledning

Idrottscafé i Umeå i februari 2013

av Lars Lindgren

– Att stuka foten är den absolut vanligaste idrottsskadan.

Det konstaterade överläkaren Magnus Högström från Sports medicine i Umeå, när han den 27 februari 2013 var inbjuden till Västerbottens idrottshistoriska sällskaps caféträff och berättade om skador inom idrotten.

Doktor Jan Björnebrink till vänster gav en intressant tillbakablick om läkekonstens historia med överläkare Magnus Högström som en av de intresserade åhörarna.

Foto: Urban Bengtson

Drygt 20 intresserade

Drygt 20 intresserade och frågvisa personer hade sökt sig till caféträffen i IFK Umeås klubblokaler som handlade om allt från fotledsstukningar, axlar som hoppar ur led, benskorhet, idrottsfysiologisk forskning och inte minst Håkan Alfredssons världsledande senforskning, för att bara nämna en bråkdel av allt som togs upp under kvällen.

Det var nu inte enbart Högström som föreläste. Doktor Jan Björnebrink, Västerbottens Medicinskhistoriska Förening, inledde caféträffen med en intressant tillbakablick om läkekonstens historia och tillsammans gjorde de två läkarna att caféträffen blev

mycket uppskattad.

– Sports medicine i Umeå är ett privat företag som bland annat har som mål att erbjuda patienterna snabbare vård och alltså bidra till att minska vårddköerna. Vi har nu fina, moderna lokaler. Vi har magnetkamera och ultraljudsutrustning, berättade Högström.

Flest skador inom damfotbollen och innebandyn

– Flest skador finns inom fotbollen och då främst damfotboll. Även innebandyspelarna drabbas ofta av skador, sade Högström, som visade både bilder och filmer från sitt dagliga arbete. Filmer och bilder som visade operationer i axlar, höfter, knän och fötter.

Många idrottare söker sig till Umeå och Sports medicine och det är inte bara från vårt län eller från övriga Sverige.

– Det kommer en del ända från Australien, men framför allt är det fotbollsspelare mest från England, som söker sig hit för att få hjälp med sina skador.

I sin inledande tillbakablick gick Björnebrink tillbaka ända till läkekonstens fader, Hippokrates, som levde omkring 400 år f Kr.

– I Västerbotten fanns det så sent som på 1600-talet fortfarande inte en enda doktor och inga apotek. Man fick hjälp av en del kloka gubbar och kloka gummor och det man höll på med då var bland annat åderlåtning. Man tappade blod ur kroppen för att få ”det sjuka” att komma ut, sade Björnebrink.

Är idrotten nyttig?

Och doktor Björnebrink frågade sig om idrotten idag alla gånger är så nyttig. Är till exempel ”skating” inom längdåknningen så bra med tanke på de skador som dyker upp bland motionärerna?

– Det förekommer golfarm, tennisarmbåge och nu ser vi folk som har musarm efter för lång tid vid datorn. Kanske räcker det med att promenera för att hålla sig frisk. Själv promenerar jag tre gånger i veckan och 25 minuter varje gång. Förhoppningsvis räcker det för att hålla borta demensen ett tag till, funderade Björnebrink.

Idrottshistoriska Sällskapet ordförande Ivar Söderlind tackar överläkare Magnus Högström för hans intressanta föredrag.

Foto: Urban Bengtson

Vägledning till solskensolympiaden 1912 med Åke Jönsson Idrottscafé i Umeå i april 2013

av Lars Lindgren och Gunnar Eriksson

Måndagen den 15 april 2013 hade Västerbottens Idrottshistoriska Sällskap (VIS) besök från Centralföreningen för idrottens främjande. ("Musei- och idrottshistoriska kommittén – MU"). Efter en gemensam lunch visade Ivar Söderlind och Lars Lindgren, ordförande och sekreterare i VIS, Guldglassutställningen i Gammliahallen och berättade bl a om Umeås alla världsmästare och olympiska gulmedaljörer. Sedan blev det en träff i IFK Umeås klubblokaler på Hyggesvägen där Söderlind visade upp en stor del av sin imponerande samling av idrottslitteratur.

Idrottscaféträff på kvällen

Vid Idrottscaféträffen på kvällen presenterade författaren och idrottshistorikern Åke Jönsson sin bok "Vägledning till solskensolympi-

Ivar Söderlind längs fram till höger presenterade dagens gäst Åke Jönsson. Foto: Thomas Björklund

piaden" en bok som Åke skrev inför 100-årsjubileumet till minne av Olympiska Spelen i Stockholm 1912 på uppdrag av Sveriges centralförening för idrottens främjande (SCIF). Träffens hölls i IFK Umeås klubblokaler, där kollegorna i MU tidigare Umebon Walter Rönmark, Py Börjesson och kände fäktaren Rolf Edling fick höra sin kollega berätta om sin bok inför ca 35 intresserade deltagare.

– Det är inte en bok som handlar så mycket om tävlingar eller resultat utan mer om förberedelserna, organisationen och kringarbetet. Men självklart nämns det berömda marathonloppet med den "försvunne" japanen, att Sverige blev bästa nation, hur svensken Gösta Drake såg till att skriva om dragkampsreglerna så att Sverige för första gången kunde besegra briter osv.

Uppmärksamma åhörare vid caféträffen var fr v i mittraden Lars Idhult, Margit Söderlind, Erik Söderlind, Östen Albertsson och Eskil Tåg. Bakom dem fr h Lars Lindgren och Martin Lundberg. Alla tyckte att kvällen varit en fullträff. Foto: Thomas Björklund

– Pierre de Coubertin ville att OS-medaljer skulle delas ut i så udda grenar som jakt och bergsbestigning, men det vägrade de svenska arrangörerna. Svenskarna drev dock igenom att alla i kastgrenar skulle tävlas både med höger och vänster hand och sen räknade man ihop resultaten. Det blev enda OS:et som spjut och slägga avgjordes på det sättet. Åke berättade vidare att amatörreglerna diskuterades redan på den här tiden.

– En finländsk brottare fick vara med, men det först efter diskussion då han tidigare på något marknadsjippo brottats mot ”Världens starkaste man” och i Finland varit avstängd efter det för professionalism.

100 dagar i Riksarkivet

Jönsson berättade om hur han i 100 dagar satt i riksarkivet bläddrade, läste och tog kopior av brev, protokoll, pressklipp osv.

– Det är otroligt hur väl allt är dokumenterat och sparat. Och det gäller inte bara den enorma mängden brev. Det finns sparade pressklipp inte bara från svenska tidningar utan från hela världen. Det gick inte en dag utan att jag fick nya starka intryck. De fyra första olympiska spelen, Aten, Paris, Saint Louis och London, blev inga succéer och det fanns säkert funderingar på huruvida det skulle löna sig att fortsätta. Sverige och Tyskland sökte i alla fall OS 1912. Tyskland fick ekonomiska svårigheter, men Sverige gick vidare och den store mannen bakom ansökan var den legendariske Viktor Balck som menade att detta var Sveriges enda chans att någonsin få arrangera OS. Och Sverige fick arrangera moderna tiders femte OS, sade Åke Jönsson.

Arkitekten Torben Grut enagagerades

Det skulle kosta 450 000 kronor och arkitekten Torben Grut, som har ritat sparbanks-
huset i Umeå, fick uppdraget att rita en idrottsanläggning. Man fick nu skära ner
budgeten till 300 000. Grut minskade på antal läktare, ritade först ett stadion i trä,
men man ville ha en tegelhistoria och bland annat tack vare statens godkännande av
en extradragning i dåvarande idrottslotteriet hoppades man kunna klara budgeten,
som nu var uppe i nästan 700 000 kronor.

– Men det räckte inte och Centralföreningen för idrottens främjande fick ställa upp.
Fjorton av föreningens 30 ledamöter skrev på en förbindelse att själva stå för en
eventuell förlust. Dessa fjorton skrev på förbindelsen den 20 april 1910.

*Fr v Eva Olofsson, Åke Jönsson och Py Börjesson samtalar efter caféträffen.
Foto: Inger Nilsson*

Kungen invigde spelen

Det blev byggbolaget Kreuger & Toll som anlitas för stadionbygget och
det invigdes av Gustaf V den 1 juni 1912. En organisationskommitté med
tre medlemmar vardera från Centralföreningen och från Riksidrottsförbun-
det hade bildats. Jönsson berättade även om hur man arbetade med att forma
regler för tävlingarna. Hur tävlingsprogrammet skulle se ut, hur man arbe-
tade för att få till elektrisk tidtagning och målkamera för de korta löpningarna.
– En något kul sak är hur man ”fixade” reglerna för dragkampen, vars final väntades
bli en kamp mellan England och Sverige. Dragkampen var viktig och Sverige ville

vinna och gjorde det också. Mest för att man hade anpassat reglerna får man erkänna, ansåg Jönsson. Sverige blev nu för första och hittills enda gången totalt bästa nation i OS.

*De intresserade åhörarna bjöds på en lärarik och lyckad afton.
Foto: Hans-Olof Lundqvist*

Många historier och anekdoter

Det var många historier och anekdoter, som Jönsson efter 100 dagar i riksarkivet kunde berätta om. Bland annat att pansargeneralen Patton från andra världskriget blev femte man i den nya grenen modern femkamp och hur en brottare blev så bränd i den stekande solen, att han avstod från finalbrottningen.

– Är det någon som rör mig slår jag ihjäl honom, ska han ha yttrat.

Brottningen ägde nämligen rum utomhus på Stockholms Stadion och matcherna kunde pågå i timmar och OS 1912 genomfördes i strålände sol. Den lärarika och lyckade aftonen avrundades med att Åke Jönsson berättade om eftermälet av OS-arrangemanget.

– OS i Stockholm omsatte 2.5 miljoner kronor och visade ett överskott på 6 000 kronor. Året därpå 1913 fick idrotten för första gången ett statsanslag, 100 000 kronor som delades broderligt mellan SCIF och Riksidrottsförbundet

Bandyn lever - i minnena

Idrottscafé i Skellefteå i november 2013

av Rickard Laisfeldt och Bo Fuhrman
(Texten saxad ur Norran)

Idag är det 32 år sedan en bandymatch senast spelades i Skellefteå. Men minnena från de ädla åren finns kvar – liksom intresset. Bandyn var ishockeyns mor och på 40-talet och 50-talet spelade de flesta ungdomar bandy, för att sedan haka på ishockeyhaussen. När Västerbottens Idrottshistoriska Sällskap kallade till träff i Skellefteå den 19 november 2013 om "Bandyn i norra länsdelen – dess uppkomst och fall" kom ett 40-tal intresserade. Påfallande många gamla bandyspelare, till och med ett par 94-åringar!

Fr.v: vid caféträffen i Skellefteå Ivar Söderlind, Dennis Lundgren och Åke "Kaparn" Nilsson. Foto Thomas Björklund

Bandy har gamla anor

Men så har bandyn också gamla anor. Den härstammar från Storbritannien och infördes 1895 i Sverige av kungahusets vän, ryttaren Clarence von Rosen. Då blev det spel på Nybrovikens is i Stockholm. Första svenska mästerskapen spelades redan 1907, med ett regelverk som i allt väsentligt blev en överföring från fotbollens. Norrland följde med: bland annat avgjordes DM på Skellefteälvens is på 1920-talet.

Bandy på Skellefteälvens is

I Burträsksonen Robert Tedestedts mästerverk ”Myggornas Dans och idrottens väg till folkhemmet” berättar Skellefteåprofilen, bortgångne Artur Lindgren, om bandyns vagg. Han stod på Parkbron och tittade på bandyn på planen längre uppströms Skellefteälven.

– Man spelade mest på hösten när isen lagt sig. Men kom det mycket snö blev det inget spel, berättar Artur.

Dammvalla, som låg vid nuvarande Balderskolan, var den naturliga bandyplanen. Men invigningsmatchen den 23 november 1930 mellan Skellefteå IF och Clemensnäs IF snöade in. Ett legendariskt kvartersgång var Pojkarnas BK, där Åke Lindmark var drivande. Men SIF dominerade Västerbottens bandy från 1935 och femton år framåt.

Skellefteå IF 1947. Stående fr v: T Wikner, Olle Thylin, Härje Eriksson, Manke Andersson, Åke Karlsson, lagledare Gösta Lindgren. Knästående: Tage Wikström, Helge Wikström, Bo Lagerqvist, Kalle Jonsson, Gunnar Rasmussen och Erik Jonsson. Foto ur VIF:s minnesskrift 1948.

Spelade på sjöisarna i september

Vintrarna var strängare, redan i september kunde sjöarna frysa igen och det spelades även på Vitbergstjärn, Skellefteå och Boliden, främst på Sidtjärn. När Bolidens AB startades i slutet av 1920-talet flyttade många från Bergslagen hit. De hade tidigare spelat bandy. Bolidens Förenings För Idrott (BFFI) växte till en bandyjätte och var i många år överlägset, bland annat obesegrade vissa säsonger i ”Elitserien” för Norr-

land. Då vår landsända var utestängd från nationella serier var det högsta man kunde vinna Norrlandsmästerskapet, vilket BFFI också gjorde, liksom Skellefteå IF (tre tillfällen under 50-talet). Då i kamp med bland andra Edsbyn, Broberg och andra lag från Hälsingland. Lag som tilläts spela om och ibland vinna SM!

Bandyminnen vid caféträffen

Vid träffen i Skellefteå som förberetts av Staffan Brännström och Eskil Tåg från Idrottshistoriska Sällskapet redovisade Sällskapet ordförande Ivar Söderlind och Staffan spännande fakta sedan förr. Åke "Kaparn" Nilson, en av Bolidens främsta, deltog också och berättade minnen. Ibland kunde man inte spela på Sidtjärn då ungdomar, nu som då, roade sig med att kasta sten på isen vilka frös fast. En annan huvudfigur var Dennis Lundgren, som också fanns på plats vid träffen. Han dubblerade vinteridrotter. Vissa söndagar spelade Dennis såväl junior- som seniormatch i bandy med Boliden för att på aftonen spela ishockey i Jörn.

Långa träningspass på Dammvalla

Omtalat bland de äldre var också de många (och långa) träningspassen på Dammvalla som ofta slutade först vid 22-tiden när ljusen släcktes. På Dammvalla kunde också en annan spelare skådas, av många ansedd som stans bäste bandyspelare – innan han valde ishockeyn, Göte Almqvist var namnet. AIK-puckarna mötte bland annat Boliden i bandy, matchen slutade 2-2. Med många kända ishockeyspelare i laget.

Staffan Brännström i mitten redovisade spännande fakta och berättade många bandyminnen fr.v: Åke Karlsson, Britt Karlsson (skymd), Viking Persson och Karin Persson närmast kameran. Foto: Thomas Björklund

Detta var dock ingalunda någon engångsföreteelse, många som blivit kända inom ishockeyn har också tidigare spelat bandy. Bland annat de flesta i det Skellefteå AIK som vann det historiska SM-guldet 1978. Däribland "Krobbe" Lundberg som bland annat hängde nio mål (!) i en juniormatch.

– Bandy spelade vi för att det var så kul, har Krobbe sagt.

I slutet av 60- och början av 70-talet tillhörde Skellefteå BK övre Norrlands bästa lag. Vi ett tillfälle var SBK ett mål från att gå till allsvenskt kval. Men Haparanda blev för svårt.

Legendariska ledare och spelare

Bland många legendariska ledare/spelare fanns Bie Burman, Gunnar Englund, Ulf Frodig och Sven Eriksson. På spelarsidan hette stjärnorna bland andra Christer Englund, i dag ordförande i Svenska Ishockeyförbundet, och P O Hansson, mannen som gjorde vad han ville med en boll. Förra förbundskaptenen i fotboll, Lars "Laban" Arnesson, spelade också bandy under tiden i Skellefteå. Även om han värvades hit som fotbollstränare i Skellefteå AIK/IF.

Skellefteå BK upphörde med sin verksamhet 1981 och sedan dess har det frånsett några enstaka föreningar i Umeå (idag endast IFK Umeå) varit ett vakuum i bandy-Sverige mellan Härnösand och Kalix. Men intresset i Skellefteå är som sagt inte utdött och fritidschefen Leif Gustavsson, som deltog i träffen, stänger inga dörrar om någon tar upp bandyns slocknade fackla.

Fakta

Bandy i Skellefteå

Västerbottens DM, segrar:

Skellefteå IF 14, Bolidens FFI 6,
Skellefteå BK 4, Rönnskärs IF 3.

SBK:s främsta målskyttar i seriespel:

Roland Lundström 128, Mikael Laisfeldt
122, Kåre Frimodig 101,

Bo Fuhrman 49. Skellefteå BK gjorde
totalt 959 seriemål.

Sista matchen spelades den 10

mars 1981: Förlust mot Obbola i DM.

Värsta matchvändningen: Låg på 70-talet under med 0-3 i DM mot Flurmark, men vände till 5-3.

Effektiva spelare under Skellefteå BK:s sista år. Fr.v: Rolf Almström, Roland Lundström och Mikael Laisfeldt.

Rolf Sundström berättar idrottsminnen från radiotiden - caféträff i Umeå i december 2013

av Lars Lindgren

Närmare 40 personer kom en decemberkväll till IFK Umeås klubblokaler och Västerbottens Idrotthistoriska Sälls kamps caféträff för att lyssna till Rolf Sundströms berättelser om idrottsminnen från sina 40 år på radion.

Kom in på radiobanan 1970

– Jag tror det var 1970 jag kom in på radiobanan, när jag ombads av Stig Lundberg, min ar-

betskollega på Umeå Kommuns Fritidskontor, att vara något av koordinatör vid Fallens dag. Jag tackade ja och sedan rullade det på, i början ofta som presentatör vid länets lokala idrottskrönika och sportkvarten tillsammans med Stig och många fler idrottskändisar, berättade Rolf. Han kommer från Flurkmark och spelade i dåtid bandy och fotboll medan det numera är extremt mycket golf som gäller.

Rolf Sundström spelar upp en av sina idrottsintervjuer. Till vänster bakom "den avancerade" bandspelarutrustningen Ivar Söderlind. Foto: Hans-Olov Lundkvist

Intervjuer med stora idrottsmän

Rolf spelade under kvällen upp intervjuer, som han har gjort med bland annat Gunnar Nordahl, Ingemar Stenmark, Assar Rönnlund och Martin Lundström.

– Underbara människor och idrottsmän rakt igenom som jag fick fin kontakt med, sade Sundström.

En berättelse som berörde var den om en resa i Italien tillsammans med ett litet gäng i vilket fotbollsspelaren Gösta Nordahl, Gunnars bror, ingick.

– Vi gick in på en pizzeria någonstans och när personalen fick klart för sig att Gösta var Gunnars bror öppnades alla dörrar för oss. Då fick jag verkligen klart för mig hur stor Gunnar, Il cannoneiere, var, sade Rolf.

En annan sak som berörde var när Rolf berättade hur det kändes för honom när han strax innan pensionen i januari 2011 skulle påannonsera Assar Rönnlunds bortgång.

– Då brast det för mig. Det var bara att sända en gammal intervju med Assar rakt av

på en gång. Skidåkaren Martin Lundström är en annan stor idrottsprofil som Rolf Sundström blev bekant med.

– Martin har alltid varit underbar att jobba med. När han fyllde 80 var jag med honom till barndomshemmet i Tvärliden utanför Norsjö och den resan väcker fina minnen.

Strapatser under Vindelälvsloppet

Rolf berättade om strapatser under Vindelälvsloppet, där det gällde att vara på rätt plats och i rätt tid eftersom det kunde vara ett par minuters direktsändning och sändningsförhållandena inte alltid var de bästa. En rolig episod så här efteråt var när han cyklande skulle intervjua den ledande springande Bjarne Andersson.

– Jag flåsade mycket mer än Bjarne, det blev ingen bra intervju, skrattade Rolf – Stora idrottsminnen är också när Björklöven vann SM i ishockey 1987, när Umeå FC var i fotbollsallsvenskan 1996 och inte minst sportens första tid i lokalradion med radiolegenden Fredrik Burgman och andra.

Minnen utanför idrottens värld

Radiominnen utanför idrottens värld är t ex möten med Göran Persson, Lill-Babs och när Alexis ringde och skojade med oss i direktsändning. Det visade sig så småningom att Alexis var lika med Kjell-Ove Holgersson från Vindeln.

Ett annat populärt inslag i den västerbott-niska radion var ”Morfar-programmet”.

– Det var mina egna barnbarn som liksom andra barn ofta sade både roligheter och klurigheter som gjorde att jag tänkte på idén om att göra ett program om vad våra barn och barnbarn kläckte ur sig. Lyssnare ringde och berättade och det blev tydligen ett bra programinslag, tyckte Rolf.

Allra bäst att jobba med rimstugan

Han hade massor med roliga episoder att berätta om men det han har tyckt allra bäst att jobba med är det ingen tvekan om.

– Det är Rimstugan ett par dagar innan julafton i P4 Västerbotten som ger tips till dem som behöver hjälp med sina julklappsrim.

Programmet som i år var på väg ut men

som efter lyssnarprotester nu i alla fall blir av, sade Rolf. Trots att han är pensionerad sedan ett par år ställer han gärna upp och leder detta populära julprogram som han basat för i 25 år. Allt detta och mycket annat fick de intresserade åhörarna reda på under årets sista idrottscaféträff i Västerbottens Idrottshistoriska Sällskaps regi.

Två journalistlegendarer på västerbott-nisk mark. Rolf Sundström, till vänster berättade radiosportminnen, där bland många andra fotografen Hans-Olov ”Junior” Lundkvist var intresserad åhörare. Foto: Gunnar Eriksson

Löparprofilen Bengt "BP" Widmark (Persson) har avlidit

Minnesord av Ivar Söderlind

Löparprofilen Bengt Widmark avled vid 74 års ålder den 14 november 2013 efter en lång tids sjukdom. Han var född i Önnesmark, Lövånger den 31/10 1939. Han sörjs närmast av sina bröder Erik, Walter, Staffan och Anders med familjer och sin avlidna hustru Ernas son Thomas. Under sin löparkarriär hade han efternamnet Persson och kallades för "BP". Många friidrottsexperter menar att Bengt är Västerbottens bästa friidrottare genom tiderna.

Tävlande för FIF Burälven och IFK Umeå

Fram till 1960 tävlade han för den sedan länge insomnade föreningen FIF Burälven och under resten av friidrottskarriären 1961-1971 för IFK Umeå. Den kortvuxne och spåde "BP" med sitt lätta och naturliga löpsteg var i Sverigeeliten på sträckor från 1500 m till 10000 m och ett världsnamn på hinder. Dessutom var han Sveriges bästa terränglöpare som många menar var hans allra bästa gren. Ett år vann han terräng-SM 12 000 m med nära en och en halv minut. Bengt hörde till medaljfavoriterna vid OS i Tokyo 1964 men kunde inte delta på grund av skada. Även vid OS i Mexiko City 1968 ansågs han ha medaljchans men var i den tunna luften på hög höjd chanslös och löptes besvärad i mål på 9:20.6, vilket räckte till en 10: plats.

Världssjua på hinder

Bengt rankades som världssjua på 3000m hinder både 1963 och 1965, var således OS-tia 1968, EM-nia 1966, EM-tia 1969, Nordisk Mästare 1963 och 1965, deltog i 31 landskamper och segrade 23 gånger, vann 12 individuella SM-guld och förbättrade sex gånger svenska rekordet på 3000 m hinder ned till topptiden 8:33.8 1968. Det är fortfarande efter 45 år distriktsrekord för Västerbotten liksom hans 13:48.6 på 5000 m, också noterad 1968. Sedan början av 1970-talet var Bengt bosatt i Visby på Gotland. En monter med hans pris-samling, fotografier, historik och minnen finns sedan november 2009 i IFK Umeås klubblokaler på Hyggesvägen i Umeå.

Bengt "BP" Widmark (Persson), enligt många friidrottsexperter länets bästa friidrottare genom tiderna, avled den 14 november 2013. På bilden vid SM på 12 000 m terräng i Borlänge 1965 där hans segermarginal var 1 minut och 14 sekunder. Foto: IFK Umeås bildarkiv

Aktuella meddelanden

Sällskapet har fyllt 25 år

Under 2013 har Västerbottens Idrottshistoriska Sällskap fyllt 25 år. Sällskapet bildades den 28 april 1988 på bio Abelli i Umeå på initiativ av idrottsprofilen Erik Svensson, Umeå. Styrelsen hade nio ledamöter med förankring i hela länet. Till ordförande valdes Erik Svensson, vice ordförande Zolo Östlund, Skellefteå, sekreterare Stig-Henrik Viklund, Skellefteå och övriga ledamöter Siv Larsson, Umeå, Kennet Åström, Umeå, Lennart Forsberg, Umeå, Erling Vikström, Lycksele, Torbjörn Olsson, Norsjö och Kuno Bernhardsson, Umeå. Enligt stadgarna skulle Sällskapet bland annat *"väcka, vidga och fördjupa kännedomen om idrotten inom Västerbottens län i ett historiskt perspektiv."* Den nyvalda styrelsen menade att sällskapet skulle inrikta sig på tre aktiviteter: idrottshistoriska föredrag, studiecirklar om idrottshistorisk forskning och inte minst caféträffar där idrottshistoriskt intressanta personer berättar idrottsminnen.

VIS:s styrelse 2013-2014

efter årsmötet i Skellefteå den 24 april 2013 har VIS:s styrelse följande sammansättning:

Ordförande

Ivar Söderlind, Umeå

Sekreterare

Lars Lindgren, Umeå

Kassör

Leif Stening, Umeå

Övriga ledamöter

Gustaf Björklund, Umeå

Staffan Brännström, Skellefteå

Marika Eserstam Kjellsson, Skellefteå

Inger Nilsson, Umeå

Gunnar Eriksson, Umeå

Eskil Tåg, Skellefteå

Hedersledamöter

Lars Öster, Jörn

Birger Boström, Skellefteå

VIS valberedning

Lars-Olov Hansson, Umeå (sammansällande),

Ivar Söderlind, Umeå

Lars Öster, Jörn

Revisorer

Ivan Forsgren, Umeå

Tore Brännlund, Umeå

Genomförda caféträffar

Sällskapet har under 2013 genomfört sju idrottscaféträffar, som alla varit mycket uppskattade och inte minst fått lovord av nya medlemmar i Sällskapet. Referat och foton från träffarna presenteras i Visuellt. Alla träffar i Umeå har även uppmärksammats i Västerbottens-Kuriren (på familjesidan) och oftast även i Västerbottningen. I Norran hade man en bra artikel om bandyträffen i Skellefteå men ingenting från träffen om handikappidrott. Följande sju caféträffar har genomförts under 2013:

30 januari i IFK Umeås klubblokaler på Hyggesvägen: *"Sventa Engqvist – den legendariske ishockeymålvakten – berättar idrottsminnen."* Ivar Söderlind var koordinator (15 deltagare).

27 februari i IFK Umeås klubblokaler på Hyggesvägen: *"Aktuellt om idrottsskador med en historisk inledning"* med överläkare Magnus Högrström och doktor Jan Björnebrink. Ivar Söderlind var koordinator (20 deltagare).

15 april i IFK Umeås klubblokaler på Hyggesvägen: *"Vägledning till Solskensolympiaden 1912"* med Åke Jönsson. Under cafeträffen hade VIS besök av "Musei- och idrottshistoriska kommittén (MU)" från "Centralföreningen för idrottens främjande." Ivar Söderlind var koordinator (35 deltagare).

24 april i Idrottens Hus i Skellefteå: *"Handikappidrotten i Skellefteå med omnejd utifrån dåtid, nutid och framtid."* Staffan Brännström var koordinator (15 deltagare).

12 november i IFK Umeås klubblokaler på Hyggesvägen 19 i Umeå: *"Idrottsliv på Norrbyskär 1899 -1955."* Ivar Söderlind berättade och var koordinator (40 deltagare).

20 november i Idrottens Hus i Skellefteå: *"Bandyn uppgång och fall i norra länsdelen."* Staffan Brännström var koordinator (40 deltagare).

17 december i IFK Umeås klubblokaler på Hyggesvägen i Umeå *"Rolf Sundström berättar idrottsminnen från radiotiden."* Ivar Söderlind var koordinator (40 deltagare).

Visuellt

Under 2013 har det sammanställts ett nummer av Visuellt på 70 sidor (skickades ut till medlemmarna i februari 2014) med idrottslivet på sågverksön Norrbyskär drygt tre mil söder om Umeå som huvudtema. Ambitionen är att komma ut med nästa nummer under hösten 2014.

Planerade caféträffar våren 2014

Under våren 2014 planeras för fyra idrottscaféträffar. Träffen med Stig-Ove Gustafsson den 11 mars kan eventuellt komma att flyttas till annat datum. Lokal för träffen i Skellefteå den 13 maj meddelas senare.

Tisdag 25 februari i Umeå. Tv-reportern Robban Tedestedt berättar idrottsminnen och visar sin prisade film *"Guld-Martin – på skidor genom tio decennier."* Cafeträffen inleds med VIS:s årsmöte kl 17.30 Lokal: IFK Umeås klubblokaler, Hyggesvägen 19, kl 17.30

Tisdag 11 mars i Umeå. *"Fjällvind över världen"*. Stig-Ove Gustafsson, Tärnaby berättar skidminnen. Lokal och tid: IFK Umeås klubblokaler, Hyggesvägen 19, kl 18.00.

Tisdag 8 april i Skellefteå. *"Tv-reportern Robban Tedestedt berättar idrottsminnen och visar sin prisade film "Guld-Martin – på skidor genom tio decennier"*. Träffen börjar kl 18.00. Lokal: Hörsal Arenan, Campus Skellefteå.

Tisdag 13 maj i Skellefteå. ”Fuhrmans Sporthörna. Bosse Fuhrman berättar om sina 45 år som sportreporter och fotbollsspelare. Träffen börjar kl 18.00.

Medlemmar och även icke medlemmar är välkomna.

Idrottshistorisk konferens i Stockholm

Den 16-17 september 2013 medverkade Ivar Söderlind vid den idrottshistoriska konferensen på Riksidrottsmuseet i Stockholm som Sveriges Centralförening för Idrottens Främjande (SCIF) hade anordnat. Under fem minuter presenterade han VIS och delade ut VIS:s nya reklamfolder till de drygt 50 deltagarna från idrottshistoriska sällskap och idrottsmuséer i Sverige. Ivar fick stipendium och diplom för sitt arbete i VIS samt en hårddisk med en mängd kortfilmer om idrott som TV-sporten sänt genom åren, bl a cirka 150 ”Stoptid”.

Umeå 1314-2014 och Lycksele IF 100 år

Ivar Söderlind har skrivit ett kapitel om Friidrottsstaden Umeå i Johan Nordlander-sällskapets praktbok om Umeås jubileum (700 år sedan Umeå första gången nämndes i skrift). Lars Lindgren och Ivar är huvudförfattare i minnesboken ”Lycksele IF 100 år” på drygt 100 sidor som kommer att ges ut till jubileumshögtidligheterna i Lycksele i augusti 2014.

Bandade intervjuer

Under 2013 har Eskil Tåg och Staffan Brännström fortsatt att bända intervjuer i norra länsdelen med äldre idrottsledare och f d aktiva bland annat från ett berättarkafé i Norsjö med f d elitåkare på skidor. Intervjuerna redigeras, samlas på CD-skivor och skrivs även ned tillsammans med unika idrottsbilder. Allt finns samlat hos VIS och kommer finnas till försäljning.

Medlemmar

I december 2013 har VIS 213 medlemmar i sin medlemsmatrikel varav 16 inte betalt medlemsavgiften för 2013. Med detta nummer av Visuellt medföljer inbetalningskort för 2014 och i förekommande fall även för 2013. En uppdaterad medlemsförteckning läggs kontinuerligt in på hemsidan och skickas ut med snigelposten till de medlemmar som så önskar (hör av er till Ivar).

Medlemsavgifter

Följande medlemsavgifter gäller

Enskilda personer = 100kr

Förbund och organisationer = 250kr

Idrottsföreningar = 150kr

Kommuner = 10 öre per kommuninvånare.

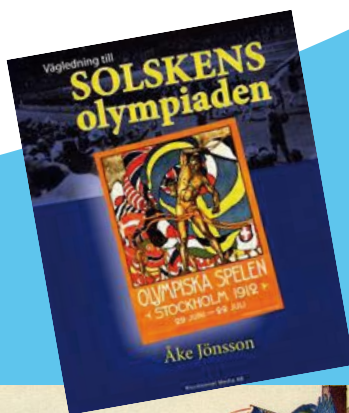

BLI VIS-MEDLEM!

Sätt in medlemsavgiften på pg 38 98 30 - 1

"En fullkomligt lysande bok"

Åke Jönssons och SCIFs bok "Vägledning till solskensolympiaden" har fått enastående positiva recensioner. Författaren Gunder Andersson tycker att Åke Jönsson "skrivit en fullkomligt lysande bok" och han beskriver författarens arkivarbete som "en närmast osannolik prestation". Eva-Karin Gyllenberg i Dagens Nyheter anser att: "Boken är ett riktigt praktverk för den som vill veta mer om spelen i Stockholm. För här finns ALLT, stort som smått."

SVERIGES CENTRALFÖRENING FÖR IDROTTENS FRÄMJANDE (SCIF)

STIFTAD 1897

Vid caféträffen i Umeå den 15 april 2013 presenterade författaren och idrottshistorikern Åke Jönsson sin bok "Vägledning till solskensolympiaden" om Olympiska Spelen i Stockholm 1912. Foto: Thomas Björklund

Bilder från Idrottscaféträffen om bandyns uppgång och fall i Skellefteå i november 2013. Alla har jagat det röda nystandet i Boliden och Skellefteå. Bakre raden, fr.v: Anders Liljendahl(grön tröja), Thomas Degerman, Peter Ahlström, Owe Brynolfsson, Helge Wikström(med bandyklubba) och Kurt Lindholm (röd tröja). Raden längst fram fr.v: Rickard Laisfeldt, Dennis Lundgren, Mikael Laisfeldt, Gunnar Åberg, Rolf Almström(delvis skydd), Hans Burman, Viking Persson, Åke Karlsson och Åke "Kaparn" Nilsson. Foto Thomas Björklund

Fr.v: Eila Nilsson och VIS:s Eskil Tåg vid Idrottscaféträffen om handikappidrotten i Skellefteå med omnejd den 24 april 2013. Bland Eilas meriter märks två olympiska guld vid Paralympics i Atlanta 1996. I höstnumret 2014 av Visuellt kommer referat och fler bilder från träffen. Foto: Inger Nilsson.